

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Кафедра психології та соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **«Особливості соціальної адаптації родин військовослужбовців
на рівні громади»**

Здобувачки 2 курсу МДСРЗ групи
Ступеня вищої освіти магістра
Галузі знань 23 Соціальна робота
Освітньої програми Соціальна робота
Спеціальності 231 Соціальна робота
Буровської Маргарити Володимирівни

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
посилання на відповідне джерело

Науковий керівник Саранча І.Г.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та
соціальної роботи

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	7
1.1. Теоретико-методологічні підходи до вивчення адаптаційних процесів родин військовослужбовців у громаді.....	7
1.2. Міжнародний досвід соціальної підтримки родин військовослужбовців.....	16
1.3. Нормативно-правове забезпечення соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх родин в Україні.....	25
Висновки до першого розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА РІВНІ ГРОМАДИ.....	34
2.1. Організація дослідження особливостей соціальної адаптації родин військовослужбовців на рівні громади	34
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження соціальної адаптації родин військовослужбовців.....	37
Висновки до другого розділу.....	60
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУ З СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА РІВНІ ГРОМАДИ «МІЦНА РОДИНА – СИЛЬНА ГРОМАДА».....	62
3.1 Організаційна структура соціального проєкту «Міцна родина – сильна громада».....	62
3.2 План організаційних заходів створення та реалізації проєкту	70
Висновки до третього розділу.....	74
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Актуальність проблеми. Сучасні соціально-політичні реалії України, зумовлені збройною агресією та військовими діями, поставили перед суспільством низку нових викликів. Від 2014 року в Україні триває військовий конфлікт, який розпочала російська федерація. Від початку бойових дій в країні постійно зростає кількість військовослужбовців, які пройшли через досвід війни та, повертаючись до мирного життя, потребують соціальної адаптації. З часом ця група розширюється – до неї долучаються жінки-військовослужбовці, колишні полонені, а також ті, хто пережив тортури й приниження. Йдеться не лише про професійних військовослужбовців, а й про мобілізованих громадян з-поміж цивільних спеціалістів, котрі раніше не мали військового досвіду, проте нині виконують службу в різних підрозділах.

Коло осіб, які потребують соціальної адаптації, поступово розширюється, охоплюючи також членів родин військовослужбовців. Адже важливо, щоб підтримка надходила не лише від професійних фахівців, а й від найближчого соціального середовища. Унаслідок значної психологічної напруги, спричиненої війною, потреба в допомозі виникає як у самих військових, так і в їхніх близьких.

Сфера агентів впливу охоплює не лише найближче оточення, а й підтримку з боку друзів, колег, держави та громади, що ґрунтується на системі гарантій і пільг. Світовий досвід показує, що нехтування цією проблемою спричиняє зростання випадків самогубств, проявів насильства, розлучень і безробіття серед військовослужбовців. Відтак заходи соціальної адаптації передбачають насамперед відновлення належного рівня соціальної активності, формування соціальних навичок, а також повернення до повноцінного життя.

Точно визначити кількість українських військовослужбовців, які з 2014 року потребують соціальної адаптації, доволі складно, бо ця цифра постійно змінюється залежно від етапів війни та потреб з психологічної

реабілітації та соціальної підтримки після повернення з фронту. Проте одним із найбільш гострих є проблема соціальної адаптації родин військовослужбовців, які перебувають у постійному стресовому стані через участь їхніх близьких у бойових діях, можливі втрати, зміни соціально-економічного статусу та необхідність пристосування до нових умов життя. На рівні територіальних громад саме місцеві інституції, органи самоврядування, громадські організації та освітні заклади відіграють ключову роль у створенні умов для підтримки, реабілітації та соціальної інтеграції таких родин. Тому вивчення особливостей соціальної адаптації родин військовослужбовців на рівні громади набуває особливої актуальності.

Ми вважаємо, що одним із ключових викликів, які постали перед українським суспільством унаслідок війни, є забезпечення повноцінної соціальної адаптації родин військовослужбовців. Про це свідчить вітчизняний та закордонний досвід, відзначається, що можливі негативні наслідки не тільки для конкретної людини, але і для суспільства в цілому. Цей негативний вплив може охоплювати різні сфери життя суспільства. Зокрема в даній кваліфікаційній роботі ми розглянемо соціально-психологічний наслідок, що змінює життя сотні тисяч людей.

Теоретико-методологічні засади соціальної адаптації родин військовослужбовців вивчали такі науковці: А. Артеменко, Н. Агаєв, К. Батаєва, О. Кокун, А. Капська, Н. Дідик, І. Пішко, О. Міхеєва, Н. Лозінська, В. Остапчук, І. Пеша, М. Соляник, В. Олійник, С. Хоружий, С. Ларіонов, Н. Ломоносова, М. Сириця та інші.

Соціальна адаптація родин військовослужбовців має бути не лише формально закріплена у законодавчих актах України, але й реально впроваджена через механізми державних інституцій та забезпечена відповідними бюджетними виплатами для гарантування належного фінансування соціальних гарантій.

Вище перелічені фактори, які визначають актуальність даного дослідження як у теоретичному, так й у прикладному аспектах.

Об'єкт дослідження – родини військовослужбовців як соціальне явище.

Предмет дослідження – особливості соціальної адаптації родин військовослужбовців на рівні громади.

Мета дослідження – визначення особливостей соціальної адаптації родин військовослужбовців у територіальній громаді та розробка соціального проєкту щодо підвищення ефективності системи соціальної підтримки родин військовослужбовців в громадах.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми соціальної адаптації родин військовослужбовців.
2. Дослідити досвід функціонування системи підтримки родин військовослужбовців на рівні громади.
3. Виявити труднощі та бар'єри, з якими стикаються родини військовослужбовців у процесі інтеграції в соціальне середовище.
4. Розробити соціальний проєкт щодо підвищення ефективності системи соціальної підтримки родин військовослужбовців в громадах.

Методи дослідження. Теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння та систематизація наукових джерел з проблематики соціальної адаптації родин військовослужбовців; огляд і контент-аналіз нормативно-правової бази України та релевантних міжнародних підходів; узагальнення теоретико-методологічних засад для побудови аналітичної рамки дослідження.

Також використано емпіричні методи: методики – Опитувальник соціальних навичок А. Гольдштейна та «Q-сортування» В. Стефансона, а також авторські інструменти: анкета для вимірювання рівня соціальної адаптації родини військовослужбовця та опитувальник «Рівень довіри до державних і соціальних інституцій».

Експериментальна база дослідження. Експериментальною роботою було охоплено 90 осіб із 80 родин військовослужбовців, дослідження здійснювалося на базі Вінницького міського центру соціальних служб міської

ради. До вибірки увійшли військовослужбовці (діючі та демобілізовані) і члени їхніх родин; сформовано статусні підгрупи: активна служба, поранення/реабілітація, демобілізовані, родини загиблих. Дотримано квот за локацією (Вінниця/передмістя) та наявністю дітей; участь у дослідженні була добровільною, із забезпеченням інформованої згоди та конфіденційності.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному вивченні у даній роботі особливостей соціальної адаптації родин військовослужбовців саме в умовах територіальної громади, що дозволяє розкрити нові аспекти соціальної взаємодії, визначити фактори успішної інтеграції та обґрунтувати рекомендації щодо вдосконалення соціальної політики. На основі авторської методики був створений проєкт соціальної підтримки родин військовослужбовців на рівні громади.

Практична значимість отриманих результатів. Отримані результати можуть бути використані органами місцевого самоврядування, соціальними службами, освітніми закладами та громадськими організаціями при розробці програм соціальної підтримки, психологічної допомоги та реабілітації родин військовослужбовців. Вони також можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень і практичних проєктів.

Апробація результатів. Основні результати дослідження були представлені у двох наукових публікаціях, а саме:

1. Теоретико-методологічні підходи до вивчення адаптаційних процесів родин військовослужбовців у контексті сучасних соціальних трансформацій. Збірник наукових праць «Сучасні тенденції психологічної науки та практики у вирішенні проблеми особистісного і професійного самоздійснення особистості», м. Вінниця. 2025 р.

2. Емпіричний аналіз соціальних навичок родин військовослужбовців в умовах воєнного часу. Збірник наукових праць «Сучасні тенденції психологічної науки та практики у вирішенні проблеми особистісного і професійного самоздійснення особистості», м. Вінниця. 2025 р.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків,

списку використаних джерел (114 найменувань), додатків. У тексті дипломної роботи вміщено 15 таблиць і 14 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1.1. Теоретико-методологічні підходи до вивчення адаптаційних процесів

У сучасних умовах соціальної трансформації, глобалізаційних процесів та військово-політичних викликів проблема соціальної адаптації різних груп населення, зокрема родин військовослужбовців, набуває особливого значення. Адаптаційні процеси забезпечують не лише пристосування індивідів до нових соціальних умов, а й формування нових механізмів взаємодії між особистістю, групою та суспільством.

Аналізуючи різні підходи до соціальної адаптації військовослужбовців та їх родин, варто підкреслити, що єдиного визначення цього поняття та самого процесу не існує. Це характерно як для українських, так і для зарубіжних наукових джерел. Інтерпретації соціальної адаптації різняться залежно від професійної галузі дослідника, його наукових інтересів, теоретичних засад, країни та періоду проведення дослідження, а також культурного й соціального контексту. У науковій літературі, як вітчизняній, так і міжнародній, термін «соціальна адаптація» часто використовується поряд з іншими близькими поняттями, такими як «реадаптація», «реінтеграція», «інтеграція в громаду», а інколи навіть замінюється ними.

У контексті актуальності обраної теми дипломної роботи варто підкреслити, що в українській науковій літературі з'явилася значна кількість досліджень, присвячених проблемі соціальної адаптації військовослужбовців. Умовно їх можна поділити на три основні напрями: теоретичні узагальнення, що базуються на аналізі українських і зарубіжних джерел; оглядові праці, які вивчають досвід адаптації військових у різних країнах; а також публікації, що аналізують новітній український досвід соціальної адаптації військовослужбовців. Потрібно відмітити, що українська література більше

уваги приділяє медичним та психологічним аспектам адаптації військовослужбовців та їхніх родин, тоді як соціальні аспекти, які мають більше значення у зарубіжному досвіді, залишаються менш вивченими.

Поняття «адаптація» вперше з'явилося у науковій літературі у XVIII столітті завдяки лікарю Г. Ауберту, який проводив дослідження чутливості людського організму та її змін відповідно до умов навколишнього середовища. Він зазначав, що трансформація подразника може впливати на біологічні процеси. У подальшому це поняття розширив Ж. Піаже, який трактував адаптацію як безперервний процес, що сприяє зміні поведінки людини для пристосування до властивостей довкілля. Він також звертав увагу на взаємодію, за якої адаптація спричиняє не лише зміни в поведінці, але й модифікацію самого середовища та його складових [3, с. 85].

Соціальна адаптація являє собою комплексний процес, спрямований на формування самосвідомості, розвиток критичного мислення, здатність узгоджувати власну поведінку з очікуваннями суспільства, а також побудову ефективних зв'язків і соціальних відносин. Основною метою цього процесу є досягнення гармонії між внутрішнім «Я» і вимогами навколишнього середовища, що включає налагодження продуктивного діалогу. Особливо важливу роль тут відіграє особистісний компонент, який проявляється у стратегіях взаємодії з соціумом, а також у врахуванні об'єктивних обставин реальності й їхнього впливу. Адаптивна діяльність охоплює всі аспекти соціальної взаємодії, тісно пов'язана з активністю особистості та змінами в соціальному середовищі. В межах поставлених цілей соціальний суб'єкт має значні можливості для здійснення ефективної адаптації, що дозволяє йому функціонувати в умовах динамічного суспільства.

Н. Алєндарь визначає такі суттєві чинники соціальної адаптації:

- соціальний інтелект як здатність об'єктивно оцінювати соціальну дійсність та у відповідності до цього вибудовувати систему відносин;
- ідентичність як усвідомлення своєї тотожності, приналежності до певних соціальних груп;

- самоефективність як здатність отримувати результат у відповідності до поставленої мети та давати оцінку власній діяльності;
- самоактуалізація як реалізація особистісних прагнень, розкриття особистості та її реалізація у зовнішньому середовищі [3, с. 89].

Адаптація ветеранів – це процес переходу з військової служби до життя у ринковій економіці України. Аналогічне визначення знаходимо у О. Буряка, де розглядають соціальну адаптацію як процес пристосування офіцера і його родини до нових умов життя в ринковому суспільстві [13, с. 176].

У науковому дискурсі існує низка теоретико-методологічних підходів, що дозволяють розглядати соціальну адаптацію з різних ракурсів. Серед найбільш впливових виділяють соціально-психологічний, культурологічний, системний та інституційний підходи (рис.1.1).

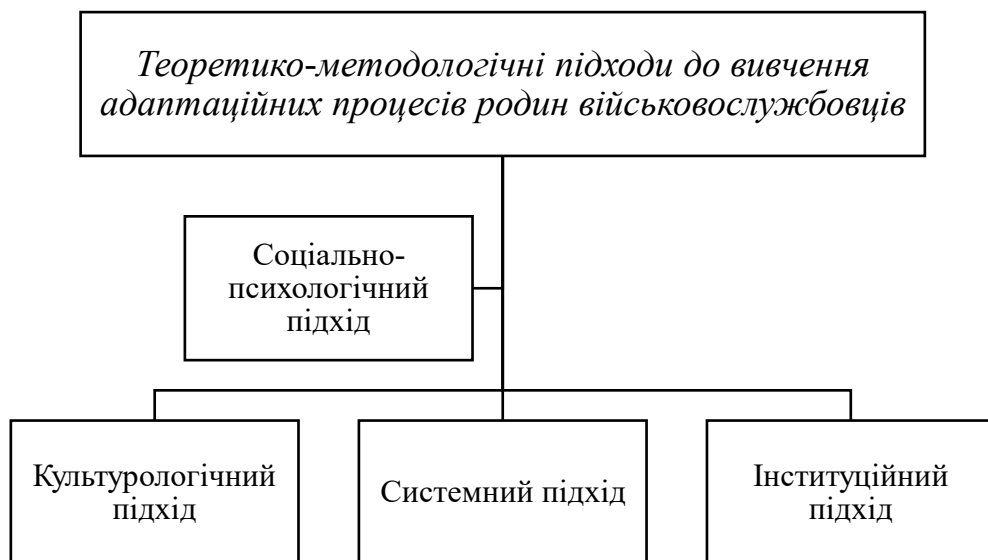

Рис. 1.1. Основні теоретико-методологічні підходи до вивчення адаптаційних процесів родин військовослужбовців

Соціально-психологічний підхід є одним з ключових компонентів для початку нормалізації та довгострокового розвитку країни, що зазнала негативних наслідків війни (табл. 1.1). Даний підхід є найбільш важливим для військовослужбовців, тому що соціально-психологічна адаптація є невід’ємною складовою інтеграції військового в громадянське суспільство.

Таблиця 1.1

Соціально-психологічний підхід до адаптаційних процесів

Аспект	Зміст	Автори / Джерела
Предмет і фокус	Адаптація як відновлення психоемоційної рівноваги, подолання ПТСР, зменшення тривоги, формування копінг-стратегій у військових та членів їх сімей.	Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О. та ін. [31, с. 45–47]; Алещенко В. [4, с. 8–10].
Методологія	Використання психодіагностичних методик: опитувальники, шкали стресу та депресії, тести на комунікативні особливості, спостереження та інтерв'ю.	Агаєв Н.А., Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С. та ін. [1, с. 52–60].
Інструменти	Когнітивно-поведінкова терапія, сімейна терапія, кризові інтервенції, групова підтримка ветеранів.	Гульбс О.А., Кобець О.В. [17, с. 101–103]; Горбунова В., Савиченко О., Тичина І., Портницька Н. [15, с. 15–18].
Рівні втручання	Індивідуальний, сімейний, груповий, громадський (кампанії протистигматизації, ветеранські простори).	Пирог Г.В., Шмиглюк О.Г., Горбачук Ю.О. [52, с. 132]; Назмієв А. [47, с. 151].
Очікувані результати	Зменшення симптоматики ПТСР, покращення сімейної комунікації, підвищення стресостійкості, розвиток навичок самодопомоги.	Бакка Ю. [8, с. 130]; Попов М. [55, с. 180].
Обмеження	Ризик звуження адаптації лише до психопатології; ігнорування соціально-економічних чинників; потреба у мультидисциплінарній взаємодії.	Горбунова В., Савиченко О., Тичина І., Портницька Н. [15, с. 27].

Соціально-психологічний підхід акцентує увагу на внутрішніх психологічних механізмах адаптації, а також на впливі соціального середовища на психіку людини. У межах цього підходу адаптація розглядається як баланс між внутрішніми потребами особистості та вимогами соціального середовища.

Культурологічний підхід розглядає адаптацію як процес входження індивіда чи групи у нове культурне середовище. Адаптація осмислюється як процес культурного (пере)конструювання смислів, ідентичностей та практик повсякдення, з урахуванням гендерних ролей, волонтерської культури та локальної солідарності. Значний внесок у розвиток цього підходу зробили

К. Оберг (теорія культурного шоку) та Дж. Беррі (модель акультурації). Вони описали адаптацію як послідовність фаз, що включають початкове захоплення, кризу дезадаптації, часткове відновлення та інтеграцію [99, с. 15–34; 111, с. 177–182].

Системний підхід дозволяє розглядати адаптаційні процеси як взаємодію різних елементів соціальної системи. Таким чином, адаптація трактується як взаємодія підсистем (індивід–родина–громада–інституції) зі зворотними зв'язками та мережевою координацією послуг. У центрі – дизайн, планування та впровадження міжвідомчих програм і маршрутів клієнта, де адаптація є однією з основних функцій поряд із інтеграцією, цілепокладанням та підтриманням культурних зразків.

Інституційний підхід розглядає соціальну адаптацію через діяльність соціальних інститутів – сім'ї, державних органів, громадських організацій, освіти. Інституції створюють умови для підтримки індивідів та груп у періоди криз. У випадку родин військовослужбовців це може бути психологічна допомога, соціальні виплати, підтримка у сфері освіти та працевлаштування. Відповідно інституційний підхід притаманний суспільствам із розвиненою правовою системою, індустріальною або постіндустріальною економікою та демократичним ладом. Він надає військовослужбовцям та їхнім родинам розширений рівень соціальної підтримки, що часто перевищує середньонаціональні стандарти, підвищує престиж військової служби та забезпечує чітке правове врегулювання. Водночас інституційний підхід є типовим для держав із недостатньо розвиненою системою соціального захисту, де соціальні гарантії для військових реалізуються фрагментарно. У таких державах матеріальне забезпечення військовослужбовців зазвичай відповідає середньому рівню, проте престиж професії є нижчим, ніж у повноцінній інституційній моделі. Також у таких країнах допускається виконання військовими нетипових функцій, що іноді суперечить нормам права. Крім того, армія часто стикається з проблемами залучення нових кадрів до служби.

Розглянуті підходи доповнюють один одного, формуючи комплексне бачення адаптаційних процесів (табл. 1.2). Соціально-психологічний підхід підкреслює індивідуальні механізми, культурологічний – значення культурного контексту, системний – роль суспільних структур, інституційний – вплив організаційних механізмів підтримки. Інтеграція цих підходів дозволяє більш повно досліджувати адаптаційні процеси родин військовослужбовців на рівні громади.

Таблиця 1.2

Порівняння методологічних підходів до адаптації

Підхід	Методологія/інструменти	Практика у громаді
Соціально-психологічний	Психодіагностика, когнітивно-поведінкова терапія, сімейна терапія.	Ветеранські простори, групи підтримки, психоедукація.
Культурологічний	Фокус-групи, нарративні інтерв'ю, аналіз дискурсу.	Жіноче лідерство, волонтерські ініціативи, хаби.
Системний	Кейс-менеджмент, маршрути, стандарти, моніторинг і оцінювання результатів.	Координаційні ради, міжвідомча взаємодія.
Інституційний	Нормотворення, конкурси ІГС, партнерства.	Органи місцевого самоврядування як інтегратор, фінансування послуг.

Отже, методологічні підходи до адаптації військовослужбовців у цивільному середовищі не є сталими, а змінюються й розвиваються під впливом суспільних умов та переосмислення їхньої природи й завдань.

У офіційних документах України визначення соціальної адаптації військовослужбовців фактично повторюють ті, що застосовуються в науковій літературі. Так, у Концепції Державної цільової програми соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які плануються до звільнення, вказано, що адаптація включає активне пристосування до нових соціальних умов життя в цивільному середовищі з ринковою економічною системою, засвоєння норм цього середовища, опанування нових професійних навичок,

реалізацію права на працю, а також формування нових соціальних ролей, що сприяють комфортному переходу до цивільного життя [73].

Водночас Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» не містить чіткого визначення соціальної адаптації. Однак контекст його застосування головним чином акцентується на питаннях працевлаштування і професійної підготовки, які розглядаються як першочергові аспекти цього процесу [70]. Чинний Закон України встановлює положення щодо соціальних гарантій для самих військовослужбовців і членів їхніх родин. Оскільки військова служба нерідко супроводжується ризиком для життя та здоров'я і є не лише правом, але й обов'язком перед державою, передбачений комплекс заходів підтримки, який має на меті забезпечити військовослужбовцям та їхнім сім'ям належні умови життя, доступ до допомоги й необхідної підтримки.

До державних гарантій належать:

- соціально-психологічна допомога та медичне обслуговування;
- лікування і пенсійне забезпечення;
- забезпечення фінансовими, матеріальними та іншими ресурсами;
- сприяння соціальній і професійній адаптації;
- відшкодування заподіяної шкоди.

Соціальна адаптація військовослужбовців за офіційним визначенням полягає у наданні фахової підтримки під час аналізу життєвої ситуації, виявлення проблем і пошуку шляхів їх вирішення. Це також включає інформування про можливості соціального захисту, розвиток соціальних навичок, формування й відновлення сімейних і суспільних зв'язків, організацію трудової зайнятості та дозвілля. Як видно, з нормативного визначення, існують різні ситуації, що потребують соціальної адаптації військовослужбовців через їх професійну діяльність, як прямим, так і опосередкованим чином:

- складна життєва ситуація – проблема (родинна, економічна, комунікаційна чи інша), яку людина не може самотійно подолати, що може

призвести до соціальної дезадаптації та втрати продуктивних практик. Складні життєві ситуації характерні не лише для військовослужбовців, але часто саме у них пов'язані з тривалими розлуками через виконання службових обов'язків, змінами стилю комунікації чи посттравматичним стресом;

- інформування щодо можливостей соціального захисту стосується переважно отримання пільг, наприклад медичного обслуговування, лікування, реабілітації чи комунальних послуг;

- подолання труднощів із працевлаштуванням. Військовослужбовці, які повертаються до мирного життя після мобілізації, можуть зіткнутися з неможливістю повернутися до попередньої професії через погіршення здоров'я або інші обставини. Це потребує пошуку нового місця роботи або проходження перепідготовки. Для вирішення таких проблем в Україні активно реалізуються соціальні проєкти у сфері професійної перепідготовки військових та їхніх родин.

Соціальна адаптація на загальних умовах проводиться центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації». Її основна мета полягає у пристосуванні до існуючих обмежень або, за можливості, їх усуненні, а також у сприянні забезпеченню незалежності та соціальної активності особи, яка потребує такої підтримки [59].

Родина відіграє ключову роль у процесі соціальної адаптації військовослужбовця. Водночас особливості взаємин у конкретному сімейному середовищі можуть стати джерелом конфліктів, які негативно впливають на успішність адаптаційного процесу в цілому. Дослідження свідчать про те, що одружені учасники бойових дій зазнають значно більших труднощів під час повернення до мирного життя після участі у війні. Згідно з цими даними, одруження підвищує ймовірність складного процесу адаптації з 48% до 63%. Це підтверджує, що емоційне напруження та конфлікти в сім'ї

мають істотний вплив на здатність військовослужбовця адаптуватися. Водночас родина може слугувати джерелом підтримки, сприяючи розкриттю психологічної травми та протидії її наслідкам, що позитивно впливає на процес соціально-психологічної адаптації [30, с. 48].

Зміни фізичного стану також відіграють важливу роль у трансформації звичного способу життя ветерана, вимагаючи адаптації не лише від нього самого, але й від його оточення. Учасники бойових дій, які пережили фізичні чи психологічні травми, мають особливо високий ризик складної адаптації до мирних умов. Зокрема, такі травми знижують вірогідність порівняно легкого процесу адаптації на 26% у порівнянні з тими демобілізованими, які їх не зазнали. З огляду на ці виклики, очевидно, що процес адаптації має бути комплексним [7, с. 69].

Соціально-психологічна адаптація включає не лише емоційну підтримку, але й медичну реабілітацію та систему догляду за ветераном. Це охоплює складання планів лікування, реабілітацію поранених, протезування та інші заходи оздоровлення.

Аналіз наукової літератури доводить тісний взаємозв'язок між соціально-психологічною адаптацією і медичною реабілітацією: усі складові впливають на повернення особистості до суспільства. Фізичні й психологічні проблеми, особливо посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), значною мірою ускладнюють цей процес, постійно нагадуючи ветеранові про пережиті військові події. У зарубіжній психологічній літературі для опису процесів адаптації до нових життєвих умов використовується поняття «перебудови» або «реструктуризації». Воно характеризує внутрішні психологічні зміни, необхідні людині для подолання наслідків стресу чи травматичних подій, а також для відновлення здатності ефективно виконувати свої соціальні ролі – у сфері міжособистісних взаємин, освіти, професійної діяльності та культурної інтеграції. Травматичний досвід при цьому може виявлятися через низку рецесивних станів, зокрема флешбеки, девіантну поведінку, параноїдальні ілюзії, емоційні коливання чи порушення

харчової поведінки. Такі прояви свідчать про складність процесу внутрішнього відновлення, що потребує цілеспрямованої психологічної підтримки та соціальної реабілітації [106, с. 401].

Таким чином, соціально-психологічну адаптацію варто розглядати як багаторівневий і тривалий процес – це не просто пристосування до довкілля, а інтеграція особистості й суспільства у новій системі з високим рівнем організації. У ході такої активної взаємодії відбуваються добровільні зміни як з боку особистості, так і соціуму, результатом яких є формування нової соціальної позиції щодо ветеранів, яка відповідає актуальним суспільним змінам. Особливо це важливо для країни в умовах війни. Реалізація цього складного процесу має відбуватися за участі найближчого оточення військовослужбовця, фахівців та референтних груп у системі міжособистісних взаємин.

1.2. Міжнародний досвід соціальної підтримки родин військовослужбовців

Соціальна адаптація родин військовослужбовців є важливою складовою національної політики безпеки та оборони у багатьох країнах світу. Військова служба супроводжується значними ризиками, такими як бойові дії, тривалі відрядження, часті переїзди, поранення або втрата військовослужбовців. Це ставить родини перед низкою викликів – психологічними, соціально-економічними та культурними, що потребують комплексного підходу на державному рівні, зокрема створення спеціальних механізмів підтримки та залучення громадської допомоги. У різних країнах сформувалися власні моделі соціальної адаптації родин військових. Незважаючи на їхні особливості, всі вони об'єднуються спільною метою – забезпечити стабільність, добробут та сприяти соціальній інтеграції цих родин.

Допомога держави немає обмежуватись наданням матеріальної

допомоги, а має включати всі сфери життя особистості, а саме: формування громадської думки щодо поваги до військовослужбовців, що боронили Україну від окупанта; національно-патріотичне виховання молоді; соціально-психологічна адаптація бійця до мирних умов життя; допомога демобілізованому у працевлаштуванні або зміні професійної діяльності.

Окремо потрібно виділити одну з головних проблем, що перешкоджають успішному процесу адаптації, а саме ПТСР, що породжує нічні кошмари, напади агресії, розпачу, страху, панічні атаки тощо, саме тому, щоб спробувати позбутись цього ветеран обирає – не говорити про проблеми. Часом демобілізовані військові намагаються знайти порятунок у девіантних проявах поведінки (наркозалежність, алкоголізм, маргінальні групи тощо), щоб витіснити спогади. Останній спосіб втекти від щоденного проживання травматичного досвіду – суїцид.

Заохотити бійця говорити про наявні проблеми – дуже важка робота. Допомога зі сторони держави в соціально-психологічній адаптації бійця обмежується психологічною допомогою у санаторіях, що надається тільки за бажанням учасника бойових дій та несе фактично формальний характер. Але більшість ветеранів не визнають, що потребують психологічної допомоги, тому основним завданням державних інститутів є відпрацювати складний механізм моніторингу потреб і пошуки методів впливу на відносно велику категорію населення. Вирішення цих загальнодержавних проблем для України є надзвичайно важливим, тому в даному підрозділі ми розглянемо особливості надання соціальної допомоги в Сполучених Штатах Америки, Канаді, Великій Британії, Німеччині та Ізраїлі, оскільки, дані країни мають одну з найкращих систем допомоги та підтримки військовослужбовців та їх родин.

Першим прикладом було обрано досвід Сполучених Штатів Америки. В США створена розгалужена система адаптації учасників бойових дій, яка фінансується видатками з державного бюджету, що перевищує 93 млрд. дол. щорічно. Більша частина видатків фінансує психологічне, медичне та фізичне

відновлення ветерана. Отже, американська модель соціальної адаптації є однією з найбільш розвинених у світі. Її ядро становить Military Family Readiness System (MFRS) – система сімейної готовності, яка охоплює державні, місцеві та громадські служби. Особливістю є принцип «єдиної вітрини послуг»: родина військового може отримати допомогу через портал і гарячу лінію Military OneSource, що працює 24/7 [103, с. 11–12, 25–31].

У США існує також Програма підтримки сімей із особливими потребами – Exceptional Family Member Program (EFMP), яка забезпечує спеціалізовану психологічну, освітню та медичну допомогу. Обов'язковим в цій програмі є призначення кейс-менеджера, який супроводжує родину під час переміщень між військовими базами.

Крім того, важливим напрямом є економічна підтримка родини військовослужбовців. Програма MyCAA (My Career Advancement Account) надає гранти для перекваліфікації та професійного навчання дружин і чоловіків військових. Таким чином, США реалізують системний підхід, де поєднуються правові гарантії, освітні можливості, психологічний супровід і фінансова підтримка.

Для успішного та повноцінного процесу адаптації в даній країні були також створені різного роду соціальні програми, а саме:

- Department of Veterans Affairs (VA) – послуги ветеранам збройних сил, включно з медичною допомогою, пенсіями, освітою та соціальною підтримкою; його діяльність спрямована на забезпечення гідного життя, реабілітації та інтеграції ветеранів у цивільне суспільство;

- «The Post-9/11 GI Bil» – забезпечення допомоги в придбанні навчальних матеріалів, книг, оплати навчання та інші освітні витрати у закладах вищої освіти, а також житлові витрати і, якщо особа не використала пільги, то вона може передати їх іншій близькій особі;

- VetSuccess – надає кар'єрне консультування, допомогу у виборі навчального закладу, працевлаштуванні та професійному розвитку. Основна мета програми – допомогти ветеранам успішно адаптуватися до цивільного

життя й досягти стабільності у вибраній сфері діяльності;

- Ветеранські центри – створена велика мережа громадських центрів, що мають на меті допомогти бійцю перейти до мирного життя, лікування ПТСР за допомогою методики «рівний-рівному», просвітницька робота, допомога безпритульним бійцям, тощо [103, с. 25-27].

Сфера соціально-психологічного здоров'я учасників бойових дій є важливою частиною адаптації. Обстеження психологічного здоров'я здійснюється перед тим, як опинитись на війні, так і після повернення для порівняння результатів, якщо під час такого дослідження буде виявлено наявну проблему, призначається соціальний працівник, що буде допомагати бійцям в подальшому процесі адаптації. Але військовослужбовець може самостійно звернутись по допомогу та отримати широкий спектр терапевтичної допомоги. Досить поширеними є групові форми терапії, під час яких ветерани обмінюються власним досвідом подолання депресивних станів, обговорюють труднощі інтеграції після повернення з війни та навчаються ефективним технікам самоконтролю поведінкових реакцій.

Важливим аспектом адаптації є залучення близького оточення бійця. Створюються групи самопомоги для членів сім'ї ветерана, що допомагають сім'ї усвідомити зміни в особистості їх близької людини, прийняти їх та допомогти бійцю пройти шлях адаптації до мирних умов життя [103, с. 30].

Очевидно, що в американській системі адаптації ветеранів є плюси та мінуси. США брали участь у багатьох війнах, однак саме після 2001 року спостерігається помітне покращення рівня адаптації військовослужбовців, дане явище охоплює багато факторів, але ключовим є сформована система допомоги бійцю після повернення з фронту та максимальна підтримка з боку суспільства. З проблем можна назвати перешкоди для отримання допомоги, інколи застарілі моделі лікування, бар'єри в суспільстві для людей з інвалідністю тощо.

Наприкінці відзначимо, що адаптаційна модель Сполучених Штатів

Америки вдало вживає бюджетні кошти та охоплює різні групи бійців, але досі існують деякі проблеми, що потребують вирішення. На нашу думку, подальше вдосконалення системи передбачає посилення міжвідомчої взаємодії та розвиток партнерства між державними структурами, громадськими організаціями й місцевими громадами.

Наступним розглянемо досвід Канади. Канада розвинула мережеву модель соціальної адаптації через Military Family Resource Centres (MFRCs), що діють у кожному регіоні країни та на військових базах. Їхню діяльність координує Military Family Services у складі Canadian Forces Morale and Welfare Services (CFMWS) – організації, відповідальної за забезпечення морального добробуту, соціальних послуг і програм підтримки для військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин [105, с. 24–27].

Особливістю канадської системи є регулярне оцінювання ефективності програм. Міністерство національної оборони раз на кілька років проводить зовнішній аудит діяльності MFRCs, що дозволяє підвищувати якість послуг та адаптувати їх до нових викликів.

Типовими сервісами MFRC є кризова допомога; групи взаємопідтримки; супровід під час переїздів; лінія Family Information Line, що надає конфіденційні консультації, психологічну допомогу та інформаційну підтримку з будь-яких питань, пов'язаних із військовою службою, сімейними труднощами чи адаптацією після повернення з місії; партнерство з Veterans Affairs Canada (VAC) у межах програм ветеранських переходів спрямоване на забезпечення плавного переходу військовослужбовців до цивільного життя. У співпраці з CFMWS розроблено комплексну систему підтримки, що включає кар'єрне консультування, професійну перепідготовку, психологічну допомогу та соціальну адаптацію. Завдяки цьому ветерани та члени їхніх родин отримують узгоджені послуги від обох структур – військової та цивільної – що сприяє безперервності допомоги після завершення служби [105, с. 9–13].

Канадська модель акцентує увагу на співпраці з громадськими та

ветеранськими організаціями, що сприяє розбудові локальних мереж підтримки та залученню волонтерів.

Далі зауважимо, що у Великій Британії соціальна адаптація родин військовослужбовців інтегрована у Armed Forces Families Strategy 2022–2032. Документ визначає пріоритети державної політики щодо мобільності, доступу до освіти, охорони здоров'я, житлових програм і добробуту сімей. Окрему увагу стратегія приділяє підтримці дітей військовослужбовців під час частих переїздів, розвитку мережі Family Hubs як центрів соціальної та психологічної допомоги, а також розширенню можливостей працевлаштування для подружжя військових. У межах реалізації стратегії діють партнерські програми між міністерствами оборони, освіти, охорони здоров'я та місцевими органами влади, що забезпечує комплексний підхід до підтримки сімей військових. Крім того, передбачено механізми моніторингу потреб родин і щорічного звітування про ефективність заходів адаптації [115, с. 8–11].

Також ключовим елементом британської системи є правовий механізм Covenant Duty, який зобов'язує органи влади надавати послуги родинам військових без дискримінації та невинуватених обмежень. Це означає, що місцеві органи освіти чи медицини повинні враховувати специфіку життя військових родин – часті переїзди, перервану освіту дітей, відсутність одного з батьків. Важливо, що стратегія має десятирічний горизонт, що забезпечує сталість і прогнозованість політики.

Наступним прикладом розглянемо Німеччину. У Німеччині соціальна адаптація родин військовослужбовців інтегрована у загальнодержавну систему соціального забезпечення та має специфічні механізми, що діють у рамках Bundeswehr. Основна мета – гарантувати стабільність, психологічну підтримку та соціальну інтеграцію членів родин під час служби військових, особливо у випадках закордонних місій, тривалих відряджень та кризових ситуацій [102, с. 2–4].

Ключовим інституційним елементом є Familienbetreuungsorganisation

der Bundeswehr (FBO) – «Організація сімейної підтримки Бундесверу». Вона функціонує як окрема служба в структурі Міністерства оборони Німеччини. Основна її функція – підтримка членів родин під час закордонних відряджень військових. FBO організовує регулярні інформаційні зустрічі, підтримує зв'язок родини з командуванням підрозділу, забезпечує консультації з юридичних, психологічних та соціальних питань. Центри FBO розташовані у кожному військовому окрузі Німеччини. Сімейні офіцери (Familienbetreuungsreferenten) відповідають за персональну роботу з родинами, координують надання послуг і організовують зустрічі. Діють гарячі лінії підтримки, що доступні у вечірній і нічний час. Регулярно проводяться інформаційні дні для родин (Familien-Informationen-Tage), де обговорюються питання служби, соціальної підтримки та психологічного здоров'я. Важливим елементом є співпраця з місцевими органами влади та громадськими організаціями, які надають допомогу родинам у громадах [102, с. 8–11].

Німецька модель демонструє інституційно впорядковану систему підтримки, що поєднує військову і цивільну інфраструктуру. Її сильними сторонами є інституціоналізація через окрему організацію (FBO); стабільне фінансування з державного бюджету; тісна співпраця з громадами; пріоритет на превентивних заходах і психологічній підтримці [102, с. 14].

Наступним кроком розглянемо досвід Ізраїлю. В Ізраїлі чітко регламентовані всі методи роботи, які використовують різні спеціалісти, що допомагають військовослужбовцям та їх родинам у вирішенні їх соціальних та психологічних проблем. Підтримка з боку держави є достатньо вагомою, а саме проблемами ветеранів займаються Міністерство оборони, Міністерство соціальної політики та Національна гвардія [108, с. 6].

Основними групами методів соціально-психологічної допомоги ветеранам є: індивідуальні методи роботи з одним членом сім'ї; робота з групою (родина); громадський метод.

Метод індивідуальної роботи надається клієнту шляхом особистої

взаємодії з соціальним працівником (психологом) у процесі його ресоціалізації до нових умов життя. Під час такої роботи проводяться консультавання, бесіда, терапія, психологічна і соціальна реабілітація, тощо.

Метод роботи з групою (сім'єю) припускає роботу як в цілому з сім'єю, так із кожним з її членів окремо. Під час такої роботи вивчаються різні спектри життя сім'ї військовослужбовця, що сприяє вивченню можливих факторів виникнення проблеми та способів її вирішення. Особливо в Ізраїлі популярною є групова форма роботи з об'єднаними групами сімей військовослужбовців, які мають подібні потреби, завдання, проблеми, мрії. Такі групи підтримки об'єднуються навколо кваліфікованого соціального працівника (психолога) та разом намагаються подолати труднощі.

Також в Ізраїлі добре розвинута система роботи з громадою, в якій проживає ветеран. Після кожного військового зіткнення кожен військовослужбовець, що був залучений, зобов'язаний пройти обстеження. Головне завдання психолога зафіксувати наявність або відсутність бойової травми. Мова йдеться про те, яким чином на бійця подіяло те, що відбулось на лінії зіткнення. Допомога за потреби відбувається в кілька етапів: медична допомога – соціальна допомога – спеціалізована допомога [108, с. 8–10].

Традиційно система соціального захисту в Ізраїлі сформувалася як поєднання європейської та американської моделей, але з додаванням національних особливостей. Ми вважаємо, що повністю інтегрувати ізраїльський досвід в Україну неможливо, а частково запозичити певні аспекти необхідно.

Для наочності нами розроблено таблицю відповідності українських норм до розглянутих практик (табл. 1.3). Отже, з аналізу зарубіжного досвіду соціальної адаптації родин військовослужбовців ми можемо зробити наступні висновки. Зарубіжні моделі характеризуються інтегрованістю: США та Канада демонструють єдину системність через MFRS і MFRCs, тоді як в Україні соціальні послуги для родин військових розмежовані між відомствами та органами місцевого самоврядування. Провідна практика

США та Ізраїлю – обов’язковий кейс-менеджмент, який супроводжує родину військовослужбовця від моменту поранення чи переміщення до інтеграції в громаді. В Україні ця функція лише починає формуватися у службах супроводу, але потребує уніфікації [63]. Оцінювання ефективності у Канаді є обов’язковим, у той час як в Україні бракує інструментів зовнішнього аудиту якості соціальних програм [74]. Сімейна оптика політики, як у Британії (Families Strategy, Covenant Duty), поки що відсутня в Україні. Українські стратегії зосереджені на ветеранах, тоді як потреби їхніх родин системно не виділяються.

Таблиця 1.3

Відповідність українських нормативних документів та зарубіжного досвіду соціальної адаптації родин військовослужбовців

Країна / модель	Ключові інструменти	Українські аналоги / документи	Коментар
США (MFRS, EFMP, MOS, MyCAA)	Система сімейної готовності; супровід сімей із членами, які мають особливі потреби; цілодобовий (24/7) дистанційний сервіс консультацій; фінансова допомога на освіту та перекваліфікацію для подружжя військових; єдина система кейс-менеджменту, моніторингу потреб і акредитації служб.	Наказ Мінсоцполітики №175-Н «Державний стандарт соцпослуги соціальної адаптації ветеранів» [59]; Наказ МОУ №59 «Служба супроводу військових та членів їх сімей» [63]; Наказ Мінветеранів №168 «Функціонування ветеранських просторів» [62].	В Україні наявні лише окремі елементи системи сімейної підтримки: діють ветеранські простори, служби супроводу, програми соціальної адаптації. Проте відсутня інтегрована структура, що координує роботу всіх рівнів допомоги (державного, місцевого, громадського). Не здійснюється системна оцінка ефективності послуг і персоналізований супровід сімей.
Канада (MFRCs)	Центри сімейної підтримки, координація програм добробуту, дозвілля та соціальної підтримки; цілодобова гаряча лінія для сімей військових, інтегрована система переходу до цивільного життя, кар’єрна та психологічна підтримка ветеранів.	Постанова КМУ №587 «Організація надання соцпослуг» [69]; Наказ Мінсоцполітики №263-Н «Методичні рекомендації для громад» [61].	В Україні функціонують центри соціальних послуг, однак вони не мають обов’язкової зовнішньої оцінки якості, чітких стандартів діяльності та єдиної мережевої моделі MFRC. Психологічна та інформаційна підтримка родин військових здебільшого надається епізодично або за проєктними ініціативами.
Велика Британія (Families Strategy, Covenant Duty)	Стратегія для сімей (10 років); обов’язок органів влади враховувати специфіку військових родин; мережі місцевих центрів підтримки родин військовослужбовців.	Розпорядження КМУ №1209-р «Стратегія ветеранської політики до 2030» [74].	В Україні діє Стратегія державної політики щодо ветеранів, однак вона не охоплює родини військових як окремий об’єкт державної політики. Також немає законодавчого обов’язку органів влади враховувати інтереси сімей захисників під час ухвалення рішень на місцевому рівні.

Німеччина (FBO)	Центри сімейної підтримки при військових округах; комунікація з командирами, соціальними працівниками та сім'ями військових; інтеграція соціальної підтримки в систему внутрішнього менеджменту оборонних сил.	КП «Центри надання соціальних послуг» у громадах; Наказ Мінветеранів №168 «Функціонування ветеранських просторів» [62]; Постанова КМУ №587 «Організація надання соцпослуг» [69].	В Україні інформаційні заходи та комунікація із сім'ями військових проводяться епізодично та не є складовою офіційної системи морально-психологічного забезпечення. Також бракує регулярних інфосесій і кризового менеджменту на базі військових частин чи округів.
Ізраїль (Rehabilitation Dept.)	Фінансова компенсація для родин поранених; соцпрацівник-кейс-менеджер у лікарні; персоналізований підхід до підтримки родин поранених – від госпіталізації до повернення у громаду.	Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [71]; Закон «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [70].	В Україні гарантії прописані загально, але бракує чітко прописаних фінансових механізмів для родин, що доглядають пораненого. Підтримка надається переважно через пільги або одноразові виплати, без персонального кейс-менеджменту.

Локальні центри підтримки сімей (MFRC у Канаді, FBO у Німеччині) є сталим міжнародним стандартом. В Україні ветеранські простори частково виконують цю функцію, але відсутня чітка нормативна вимога до співпраці з військовими частинами та органами охорони здоров'я / освіти.

Таким чином, зарубіжний досвід свідчить, що для ефективної соціальної адаптації родин військовослужбовців потрібна єдина система підтримки сімей, яка включає: обов'язковий кейс-менеджмент; фінансові компенсації для членів родини; регулярне оцінювання програм; закріплення сімейної перспективи в політиках; сталі локальні центри підтримки, інтегровані у військову та громадську інфраструктуру.

Україна вже має нормативні кроки (стандарти соціальних послуг, ветеранська стратегія), але потребує їх доповнення сімейними компонентами та інтеграції міжнародних підходів.

1.3. Нормативно-правове забезпечення соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх родин в Україні

Забезпечення військовослужбовців різними видами та формами соціальної підтримки має особливе значення у часи посилення зовнішніх загроз і ризиків для національної безпеки, зокрема в умовах дії спеціальних правових режимів. Із початком війни на сході України проблема соціального

захисту учасників бойових дій перетворилася на питання загальнодержавного рівня.

Сучасні трансформації суспільних відносин вимагають комплексного підходу до вирішення питання соціального захисту й адаптації військовослужбовців, особливо тих, які брали участь у бойових діях чи були демобілізовані.

У цьому контексті система військово-соціального правового регулювання перебуває в процесі постійного вдосконалення. Події першої половини 2014 року стали поштовхом до суттєвої модернізації нормативної бази у сфері соціального захисту військових та їх інтеграції у цивільне середовище. Посилення зовнішніх загроз і викликів для суверенітету та територіальної цілісності України зробило проблему правового врегулювання соціальної підтримки військовослужбовців ще більш нагальною. За таких умов держава змушена приділяти підвищену увагу гарантуванню належного соціального захисту військових та осіб, прирівняних до них.

Суттєве оновлення нормативів національної безпеки й оборони, зумовлені запровадженням воєнного стану та тривалого функціонування держави в цих умовах, разом із ухваленням нових стратегічних документів Президентом та Урядом, значно посилили актуальність військово-соціального регулювання. У даному контексті виникла необхідність узгодження національної нормативно-правової бази зі стандартами передових країн, зокрема Північноатлантичного альянсу.

Проте й через багато років після початку неоголошеного збройного конфлікту на сході України, який переріс у повномасштабну війну, система військово-соціального законодавства залишається недосконалою. Вона характеризується наявністю прогалин, суперечностей та неточностей у термінах, що зумовлює потребу її подальшого доопрацювання.

Одним із найважливіших завдань є розробка ефективної та системної нормативно-правової бази для соціальної адаптації військовослужбовців, які

повернулися до цивільного життя після служби у Збройних Силах України чи інших військових структурах, правоохоронних або розвідувальних органах. Особливу актуальність це завдання набуває в умовах дії спеціальних правових режимів, спрямованих на успішну інтеграцію військових у громадське життя, що залишається пріоритетним напрямом соціальної політики у сфері оборони.

З моменту проголошення незалежності України, в умовах постійних викликів державотворення, поступово формувалася й удосконалювалася система соціально-правової адаптації військовослужбовців до цивільного життя. Упродовж понад тридцяти років за ініціативи органів законодавчої та виконавчої влади, Президента, громадських організацій, міжнародних інституцій та окремих активістів було прийнято низку нормативних актів, програмних документів і розпорядчих рішень. Вони спрямовувалися на запровадження сучасних підходів і методів інтеграції військовослужбовців у суспільне життя.

Соціальна адаптація військових охоплює комплекс систематизованих заходів, орієнтованих на застосування сучасних технологій соціальної роботи з демобілізованими громадянами України. Ця діяльність ґрунтується на принципах нормативної універсальності та програмної спрямованості соціальної підтримки. Водночас виникає низка ключових питань, серед яких: достатність і комплексність нормативно-правової бази у сфері соціальної адаптації; дієвість застосовуваних методів, механізмів та інструментів; відповідність рівня фінансування реальним потребам програм; а також практична ефективність державних та міжнародних ініціатив.

Незважаючи на наявність значної кількості нормативно-правових актів (рис. 1.2) та програмних документів, які визначають соціальну адаптацію військовослужбовців та їхніх родин як один із ключових пріоритетів соціальної політики у військовій сфері, спостерігається певна правова невизначеність у регулюванні цієї галузі.

В українському правовому полі та науковій літературі поняття

«соціальна адаптація», яке описує підтримку військовослужбовців з боку державних і недержавних структур у їхньому професійному переорієнтуванні та працевлаштуванні, має умовний і загальний характер.

Основи правового регулювання соціальної адаптації військовослужбовців були закладені ще у 1992 році шляхом прийняття недержавної «Програми соціальної адаптації військовослужбовців». Водночас формування системної нормативної бази на рівні законодавчих актів розпочалося лише у 2004 році після ухвалення Закону України від 15 червня 2004 року №1763-IV «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» [68]. Хоча зазначений закон мав стати базовим документом у сфері адаптації, він здебільшого доповнив Закон України від 20 грудня 1991 року №2011-XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» і обмежився переважно питаннями компенсацій та виплат для звільнених військовослужбовців [70].

Закони України (базові гарантії)	• Закон «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»; • Закон «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».
Підзаконні акти	• Постанови КМУ (класифікатор соцпослуг, порядок надання, ЄДР ветеранів війни, ветеранська політика); • Накази Мінсоцполітики (стандарти соцпослуг, методичні рекомендації, супровід сімей); • Накази Мінветеранів (створення ветеранських просторів, операційні плани); • Накази МОУ (служба супроводу військовослужбовців і родин).
Органи реалізації	• Центральні: Мінсоцполітики, Мінветеранів, МОУ; • Регіональні/місцеві: обласні та міські держадміністрації, центри соцпослуг; • Громадські та благодійні організації: ADRA, «Право на захист» тощо.
Бенефіціари	• Військовослужбовці, ветерани, члени їхніх родин.

Рис. 1.2. Інституційно-правове забезпечення соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх родин

У подальшому розвиток нормативно-правової бази відбувався шляхом ухвалення низки державних цільових програм, зокрема Концепції Державної цільової програми соціальної та професійної адаптації військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 року №1068-р. У цьому документі соціальна адаптація визначається як «процес активного пристосування до нових умов життя у цивільному середовищі з ринковою системою відносин», що передбачає засвоєння соціальних норм, опанування нових професійних навичок, реалізацію права на працю, формування нових соціальних ролей та моделей поведінки [72].

Однак таке трактування й донині залишається надто загальним і не охоплює всіх правових аспектів адаптації, особливо в умовах повномасштабної війни після 2022 року. На сучасному етапі законодавство України активно переглядається з урахуванням стандартів НАТО та ЄС. Нові

законопроекти та нормативні зміни спрямовані на розширення системи соціальних гарантій, удосконалення механізмів реінтеграції військовослужбовців у громаду, створення комплексних програм психологічної, освітньої та професійної підтримки, а також на визначення більш чітких правових категорій поняття «соціальна адаптація».

Таким чином, хоча базові підходи було закладено ще у 1990–2000-х роках, сучасна нормативна база перебуває у стадії глибокої трансформації, наближаючись до міжнародних стандартів соціального захисту військовослужбовців та їхніх родин.

У сучасних дослідженнях, присвячених питанню соціальної адаптації осіб, звільнених із військової служби, бракує єдиної етимологічної концепції. Відсутня також спільна юридична чи концептуальна позиція щодо універсального складу осіб, які потребують такої адаптації. Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» визначає категорії громадян, які умовно підпадають під поняття «соціальна адаптація» [68]. Йдеться про військовослужбовців, змушених достроково залишити службу, та членів їхніх родин. Закон також передбачає окремі соціальні пільги у разі скорочення штатів чи інших організаційних змін; однак вони є несистемними та інтегрованими як доповнення до положень Закону України №2011-ХІІ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [70] (табл. 1.4).

Попри наявність єдиного законодавчого акта, присвяченого соціальній адаптації військовослужбовців, коло осіб, які можуть претендувати на таку підтримку, звужене до категорії учасників «організаційно-штатних заходів».

Таблиця 1.4

Нормативно-правове забезпечення соціальної підтримки
військовослужбовців та їхніх родин (станом на 2025 р.)

Рівень	Документ	Зміст / ключові положення	Приклади реалізації
Закони України	№2011-ХІІ «Про соціальний і правовий захист	Основні соціальні гарантії, правовий статус, порядок забезпечення житлом,	Реалізується через програми забезпечення житлом військовослужбовців у

	військовослужбовців та членів їх сімей» [70]	медичною допомогою та пільгами для військових і членів їхніх родин.	громадах, виплату грошових компенсацій за оренду, пільги на медичне обслуговування.
Закони України	№3551-ХІІ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соц. захисту» [71]	Порядок надання статусу ветерана, права, пільги, соціальні гарантії, заходи реабілітації та інтеграції в суспільство.	Єдиний державний реєстр ветеранів війни, що забезпечує електронний облік статусу та доступ до пільг і соціальних послуг.
Постанови КМУ	№587 «Про організацію надання соцпослуг»[69]	Маршрутизація та механізми доступу до послуг	Кейс-менеджмент у громадах, індивідуальне планування послуг.
Постанови КМУ	№700 [66], №966[67] «Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни»	Єдиний держреєстр ветеранів війни, що забезпечує перевірку статусу, облік пільг і прозорість процедур.	Реалізовано електронну реєстрацію статусу ветерана, інтегровану з порталом <i>Дія</i> для спрощення доступу до пільг і державних сервісів.
Постанови КМУ	№1049 «Про проведення конкурсів проєктів інститутів громадянського суспільства» [65]	Конкурси ІГС для реалізації програми соціальної, психологічної та освітньої підтримки ветеранів.	Фінансування проєктів ГО у сфері реінтеграції ветеранів, працевлаштування, психологічної допомоги та роботи з сім'ями загинблих.
Накази Мінсоцполітики	№175-Н «Державний стандарт соц. послуги соц. адаптації ветеранів, членів їхніх сімей...» [59]	Держстандарт соцпослуги адаптації ветеранів та сімей	Соціальна адаптація у громадах через центри соцпослуг, кейс-менеджмент і групові програми для ветеранів та їхніх сімей.
Накази Мінсоцполітики	№263-Н «Методичні рекомендації щодо розвитку системи соц. захисту населення в громадах» [61]	Методичні рекомендації щодо соцзахисту населення, визначає індикатори якості, вимоги до персоналу й міжвідомчої взаємодії.	Підрозділи з питань соцзахисту у громадах, що відповідають за планування, координацію та моніторинг соціальних послуг.
Накази Мінветеранів	№168 «Про затвердження Порядку функціонування ветеранських просторів» [62]	Створення та функціонування ветеранських просторів як майданчиків підтримки, дозвілля й інтеграції ветеранів і членів їхніх сімей	Реалізовано мережу <i>Veteran Hub</i> у громадах – відкриті простори для соціалізації, консультацій, навчання й комунікації ветеранів.
Наказ МОУ	№59 «Про утворення служби супроводу військовослужбовців та членів їхніх сімей» [63]	Створення служб супроводу у військових частинах і гарнізонах для забезпечення психологічної, соціальної та інформаційної підтримки.	Військові частини, гарнізони
Стратегічні документи	Стратегія державної політики щодо ветеранів до 2030 року [74]	Системна інтеграція ветеранів, міжвідомча координація	Операційні плани 2024–2027 рр.

Натомість загальний військово-соціальний Закон розширює як список суб'єктів, що мають право на адаптацію, так і підстави для їх підтримки. До цього переліку включено військовослужбовців, звільнених через стан здоров'я або скорочення, строковиків, які не були працевлаштовані до призову, а також членів їхніх сімей за їхнім зверненням.

Таким чином, існуючі нормативні та теоретичні підходи до цієї проблеми можна поділити на дві позиції. Перша – широке розуміння адаптації як складника військової кар’єри. Друга – вузьке бачення, що зосереджується виключно на осіб, виведених зі служби через організаційно-штатні зміни, і розглядає їх як окрему групу з потребою у специфічному правовому регулюванні.

Ще однією проблемою є визначення меж державного втручання в процес адаптації колишніх військовослужбовців. В оглядах правової бази соціальної адаптації часто посиляються на попередні документи, такі як програми соціальної та професійної підтримки військовослужбовців на період до 2005 та 2011 років. У цих програмах, які затверджувалися відповідно Указом Президента України (2002 р.) та постановою Кабінету Міністрів України (2007 р.), зазначалася низка проблем і недостатня ефективність їх реалізації. Попри це наголошувалося на необхідності продовження роботи над даною соціальною проблемою шляхом програмних підходів [4, с. 9].

Окрім національних ініціатив, в Україні діють міжнародні проекти з соціальної адаптації військовослужбовців, фінансовані такими структурами, як НАТО, ОБСЄ та Міністерством закордонних справ Норвегії. У вирішенні цього питання беруть участь державні установи, неурядові організації, громадські об’єднання, навчальні заклади та науково-дослідні інститути. Водночас їх робота часто здійснюється без належного сприяння чи уваги з боку держави.

Проаналізувавши специфіку законодавчої бази України щодо соціального захисту учасників бойових дій можна зробити висновки, що загалом законодавство не порушує міжнародні стратегії політики в даному питанні. Чинна нормативно-правова база направлена на збереженні та відновленні здоров’я військовослужбовця, але де-факто часто спостерігається лише формальність, що не несе в собі позитивних результатів. Сьогодні в Україні функціонують Державна служба з питань людей з інвалідністю та

ветеранів України та Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, а з 2019 року – Міністерство у справах ветеранів.

Україна еволюціонує у сфері соціально-правового захисту даної категорії населення, але ще залишились сфери, які потребують врегулювання або вдосконалення. До таких можна віднести: створення єдиного в Україні реєстру для учасників АТО/ООС, що буде мати на меті гарантувати забезпечення прав та свобод даній категорії населення; створення обов'язкової системи соціальної та психологічної адаптації ветеранів до мирних умов життя, реформування моделі матеріальної та психологічної допомоги. Реформування даної сфери є актуальним та необхідним для України. В період активної фази російсько-української війни законодавство України постійно змінюється та покращується, щоб відповідати умовам війни за незалежність.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було здійснено комплексний аналіз теоретичних підходів, міжнародних практик та національного нормативно-правового забезпечення соціальної адаптації родин військовослужбовців. По-перше, розглянуто теоретико-методологічну базу дослідження адаптації родин військовослужбовців: соціально-психологічний підхід, культурологічний підхід, системний підхід та інституційний підхід. На нашу думку, вище зазначені складові є важливим кроком до усвідомлення механізмів процесу адаптації. Таким чином, визначено, що адаптаційні процеси слід розглядати комплексно, інтегруючи психологічні, соціальні, культурні та правові чинники.

Міжнародний досвід засвідчує стратегічне значення підтримки родин військовослужбовців для безпеки держави та соціальної стабільності. Розглянуті моделі країн (США, Канада, Велика Британія, Німеччина, Ізраїль)

демонструють широкий спектр інструментів – від фінансових і правових механізмів до створення спеціалізованих центрів і сервісів. Співставлення української та зарубіжних моделей вказує на низку пріоритетних напрямів удосконалення: запровадження єдиної інтегрованої системи підтримки родин із цілодобовим доступом до інформації та консультацій; розвиток мережі спеціалізованих сімейних центрів на базі ветеранських просторів і громадських ініціатив; деталізація фінансових компенсацій для членів родин військових (доглядальників, подружжя, дітей); розширення правового поля за аналогією з британським *Covenant Duty*; системне впровадження кейс-менеджменту на рівні громад.

Нормативно-правове забезпечення в Україні створює підґрунтя для системної підтримки родин військовослужбовців. В третьому підрозділі було проаналізовано існуючі нормативно-правові акти щодо соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей. Отримані результати свідчать про важливість реформування даної сфери. Не зважаючи на те, що в українському законодавстві визначені пільги та гарантії захисту військовослужбовців та членів їх сімей, реформування має відбуватись як щодо нормативно-правової бази, так і в практичній сфері.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА РІВНІ ГРОМАДИ

2.1. Організація дослідження особливостей соціальної адаптації родин військовослужбовців на рівні громади

У процесі підготовки магістерської роботи нами було розроблено та затверджено план емпіричного дослідження, яке реалізується у Вінницькій міській територіальній громаді. Дослідження передбачає три послідовні етапи: підготовчий, діагностично-аналітичний та узагальнювально-інтерпретаційний. Такий підхід дозволяє забезпечити системність, достовірність і практичну спрямованість отриманих результатів.

На першому етапі було метою створення науково-методологічної основи дослідження – обрана тема дослідження, визначено актуальність даної теми, завдання, мета, об'єкт та предмет дослідження, наукова новизна, практична значимість отриманих результатів дослідження. Крім того, нами було проведено аналіз наукової та нормативної літератури з проблематики соціальної адаптації родин військовослужбовців.

Наступний етап передбачав вибір інструментів психодіагностики та формування вибірки дослідження. Дослідження проводилось на базі Вінницького міського центру соціальних служб міської ради. Загальна кількість вибірки склала 80 родин військовослужбовців (було сформовано підгрупи за статусом військовослужбовця (активна служба; поранення/реабілітація; демобілізовані; родини загиблих). Усередині підгруп дотримано квоти за локацією (Вінниця / передмістя) та наявністю дітей. Для глибинних інтерв'ю застосовано цілеспрямований добір із максимальною варіативністю – 10 родин з різних підгруп. Забезпечено інформовану згоду та конфіденційність.

На третьому етапі здійснювалось саме дослідження. Після завершення

збору даних, було здійснено їх аналіз та інтерпретацію.

Під час роботи над вибором експериментального інструментарію нами було висунуто декілька критеріїв, що забезпечили б надійне та якісне дослідження з правдивими результатами, а саме: надійність, діагностична сила, валідність, репрезентативність.

Систематизуючи питання вибору методів емпіричного дослідження, що надали б нам можливість провести якісне дослідження з надійними результатами, нами було обрано такі методи емпіричного дослідження, як: анкетування, опитування.

Для реалізації нашого дослідження було обрано методику – Опитувальник соціальних навичок (А. Гольдштейн). Методика дозволяє за короткий час визначити рівень сформованості соціальних навичок у досліджуваного і оцінити, які саме соціальні навички є для нього найпростішими, а які найскладнішими. В опитувальнику використовується модель соціальної поведінки, розроблена А. Гольдштейном, в якій виділяються 37 основних навичок, розділених на 5 категорій: I) початкові навички; II) самовираження в розмові; III) реакція на думку іншої людини в розмові або на те, що вона переживає; IV) навички планування майбутніх дій; V) альтернативи агресивній поведінці. Опитування проводиться в два етапи. Досліджуваний повинен оцінити наскільки він сам володіє цими навичками. Коротка інструкція до цієї методики: «Вам буде запропоновано перелік з 37 основних навичок, які кожна людина використовує в повсякденному житті. Оцініть, будь ласка, наскільки Ви в житті володієте цими навичками, вибравши один з 5 варіантів відповіді: «завжди», «часто», «іноді», «рідко» або «ніколи». Варіант відповіді позначте хрестиком у відповідній графі реєстраційного бланка» (Додаток А) [32, с. 107].

Також було використано Методику діагностики основних тенденцій поведінки в реальній групі та уявлень про себе «Q-сортування» (В. Стефансон). Методика «Q-сортування» (Q-sort Technique) спрямована на вивчення уявлення людини про себе та оцінку тенденцій її поведінки в

групі. Методика («Q-сортування») дозволяє визначити шість основних тенденцій поведінки людини в реальній групі: залежність, незалежність, товариськість, нетовариськість (відлюдкуватість), прийняття «боротьби» та «уникнення боротьби». Може використовуватися для вивчення індивідуальних особливостей членів групи, в оцінці сумісності військовослужбовців, формуванні команд.

Інструкція до методики («Q-сортування»): «Вашій увазі пропонується перелік із 60 тверджень, що стосуються поведінки людини в групі. Прочитайте послідовно кожне з них. Якщо Ви згодні з твердженням, то в реєстраційному бланку праворуч від відповідного номера поставте знак «+», якщо Ви не згодні з твердженням, то ставте знак «-» (Додаток Б) [32, с. 31].

Для даного дослідження ми розробили анкету для вимірювання рівня соціальної адаптації родини військовослужбовця (Додаток В) та опитувальник «Визначення рівня довіри до державних та соціальних інституцій серед родин військовослужбовців» (Додаток Г). У кожній сім'ї обов'язковим респондентом був один повнолітній ключовий інформант (найчастіше подружжя військовослужбовця або особа, що здійснює основний догляд та комунікацію з установами). Такий підхід мінімізує навантаження на домогосподарство й забезпечує порівнюваність між родинами. Щоб перевірити репрезентативність оцінок одного інформанта, у підвибірці з 20 сімей додатково опитано другого дорослого і порівняно результати. Анкетування кожного члена родини проводили індивідуально із дотриманням конфіденційності. Анкета використовується для скринінгу, пріоритезації сімей і моніторингу ефективності втручань, тоді як опитувальник дає змогу перевірити зв'язок між довірою до інституцій та результатами адаптації. Отримані дані лягають в основу індивідуальних маршрутів підтримки у ВМЦСС, управлінських рішень на рівні громади та рекомендацій щодо вдосконалення місцевої політики.

Завдяки проведенню дослідження саме на базі Вінницької громади, отримані результати будуть не лише науково значущими, а й матимуть

прикладне значення для вдосконалення місцевої політики соціальної підтримки військовослужбовців і їхніх родин.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження соціальної адаптації родин військовослужбовців

В даній роботі використовуються результати дослідження, отримані в ході онлайн-опитування. Було опитано 90 осіб з 80 родин, серед яких військовослужбовці (діючі та колишні) та члени їх родин (дружини/чоловіки, брати/сестри, батьки). Статусні підгрупи: активна служба (n=28), поранення/реабілітація (n=22), демобілізовані (n=24), родини загиблих (n=16). Збережено квоти за локацією (Вінниця/передмістя) та наявністю дітей.

Для проведення опитування було використано Google-форму, у якій створено структуровану анкету, доступ до якої респонденти отримували через персональне запрошення-посилання у соціальних мережах, електронній пошті. Формування вибірки здійснювалося з урахуванням того, що досліджувана тематика стосується питань, які зазвичай обговорюються у колі знайомих осіб або з людьми, що працюють за рекомендацією та викликають вищий рівень довіри. До участі залучалися родини військовослужбовців, які проживають у м. Вінниця та передмісті, з урахуванням різного статусу служби (активна служба, поранення/реабілітація, демобілізація, родини загиблих).

Опитувальник містив як закриті, так і напіввідкриті запитання, що дозволило поєднати кількісні та якісні показники. Запитання були спрямовані на вивчення рівня довіри до державних і соціальних інституцій, оцінку якості взаємодії з ними, а також аналіз соціально-психологічних аспектів адаптації родин в умовах дії воєнного стану в Україні. Отримані дані експортувалися в електронну таблицю для подальшої статистичної обробки (розрахунок середніх значень, індексів довіри, перевірка внутрішньої узгодженості шкал).

Перший етап дослідження спрямований на діагностику та розвиток

соціальної компетентності у людей, дозволяючи виявити наявність соціальних навичок, необхідних для ефективної взаємодії з іншими, та визначити шляхи їхнього вдосконалення – використано методик у - Опитувальник соціальних навичок (А. Гольдштейн).

В результаті обробки опитувальника соціальних навичок було зроблено кількісний аналіз соціальних здібностей (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Кількісний аналіз соціальних навичок

Група	Середнє значення
Середній загальний індекс	3,36
I. Початкові навички	3,34
II. Самовираження	3,36
III. Реакція на іншу людину	3,37
IV. Планування дій	3,36
V. Альтернативи агресії	3,35

Середній загальний індекс становить 3,36, що знаходиться у нормативному діапазоні (3,10-3,85). Це свідчить про адекватний рівень розвитку соціальних навичок у вибірці. Усі п’ять груп навичок мають близькі значення (3,34-3,37), що вказує на збалансованість розвитку. Найвищий показник у групі III (реакція на іншу людину), найнижчий – у групі I (початкові навички). Це означає, що сильними сторонами є емпатійність і здатність реагувати на інших, а зонами для вдосконалення – базові комунікативні навички. Зобразимо кількісний аналіз за групами навичок на радарній діаграмі (рис. 2.1).

Зупинимось детальніше на описі показників за групами соціальних навичок.

I. Початкові навички – включають базові уміння: вступати в розмову, підтримувати діалог, завершувати його доречним чином. Середнє значення (3,34) показує, що респонденти в цілому володіють цими

навичками, проте вони потребують періодичного тренування. Це особливо актуально для родин військовослужбовців, які часто стикаються з обмеженим колом спілкування або змінами соціального середовища після ротацій, переїздів чи демобілізації. Розвиток початкових навичок сприяє швидшій інтеграції в громаду, зниженню соціальної тривожності та підвищенню впевненості під час міжособистісних контактів.

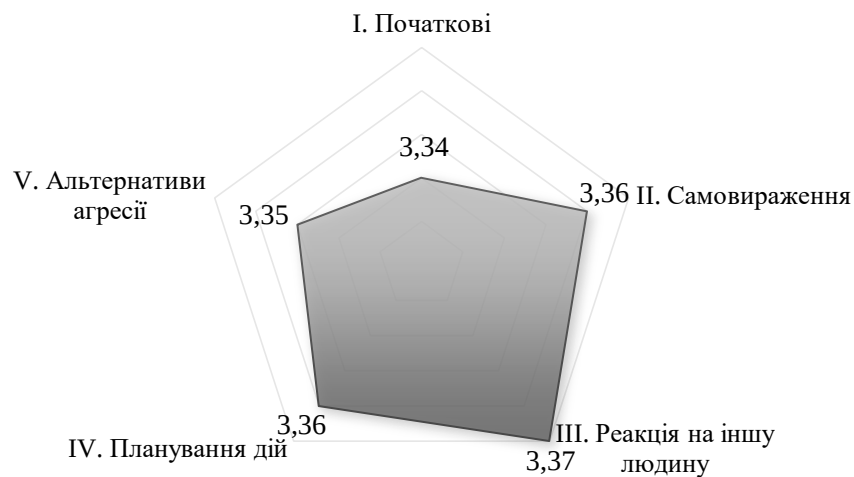

Рис. 2.1. Рівень розвитку соціальних навичок

II. Самовираження – охоплює вміння робити компліменти, висловлювати вдячність, прохання, почуття, скарги. Середній показник 3,36 підтверджує, що самовираження в розмові є сильною стороною вибірки. Розвинене самовираження полегшує комунікацію як у сімейному середовищі, так і у взаємодії з представниками соціальних служб чи роботодавцями. Водночас для частини учасників може бути актуальним удосконалення навичок асертивності – уміння висловлювати власну позицію без порушення меж інших.

III. Реакція на іншу людину – охоплює здатність слухати, реагувати на емоції інших, розуміти похвалу чи скаргу. Показник 3,37 є одним із найвищих у структурі. Це свідчить про достатній рівень емпатії та чуйності. Така особливість є ресурсом для підтримки емоційного клімату в родині та

соціальному оточенні. У контексті адаптації військових сімей це допомагає зменшити конфліктність, підтримати членів родини, які переживають стрес чи тривогу, та налагодити довірливі взаємини у громадах.

IV. Планування дій – включає постановку цілей, пріоритетів, підготовку до складних розмов, ухвалення рішень. Показник 3,36 вказує на середній рівень здатності планувати соціальні взаємодії. Для демобілізованих військовослужбовців та членів їхніх родин уміння планувати є ключовим чинником успішної професійної та соціальної реінтеграції. Розвиток цієї групи навичок підвищує здатність брати відповідальність за власне майбутнє, приймати реалістичні рішення й адаптуватися до цивільних умов життя.

V. Альтернативи агресії – включає самоконтроль, переговори, релаксацію, конструктивне вирішення конфліктів. Показник 3,35 демонструє, що респонденти в цілому володіють цими навичками, що є позитивним чинником для підтримки гармонійних стосунків. Це є важливим фактором для збереження стабільних міжособистісних стосунків у сім'ї, особливо в умовах підвищеного стресу, який притаманний військовим родинам. Разом з тим для частини учасників доцільно проводити психоосвітні тренінги з розвитку навичок саморегуляції, релаксації та ненасильницької комунікації (NVC), які допомагають знизити рівень емоційної напруги й попередити агресивні реакції.

Загальний профіль соціальних навичок у родин військовослужбовців характеризується помірно високим рівнем розвитку базових компетенцій, що забезпечує здатність до ефективної комунікації та взаєморозуміння. Найбільш сильними сторонами є емпатія та самовираження, а напрямками для подальшого розвитку – планування дій і підтримання соціальних контактів поза межами звичного кола спілкування. Це свідчить про потенціал до соціальної адаптації, який може бути посилений через тренінгові програми з розвитку соціальних і комунікативних навичок у громадах та ветеранських просторах.

Наступним кроком розглянемо розподіл загального індексу соціальних

навичок (рис. 2.2). Аналіз розподілу допомагає визначити, чи є у вибірці «поляризація» (частка занижених/завищених оцінок) або більшість перебуває в межах середніх показників. На осі X показано значення загального індексу соціальних навичок (від 1 до 5). Це середня оцінка по 37 навичках за методикою А. Гольдштейна. На осі Y – кількість респондентів, які отримали відповідне значення індексу. Стовпчики графіка ілюструють частоту повторюваності певних рівнів індексу серед 90 опитаних родин, що дозволяє оцінити загальну структуру розподілу результатів.

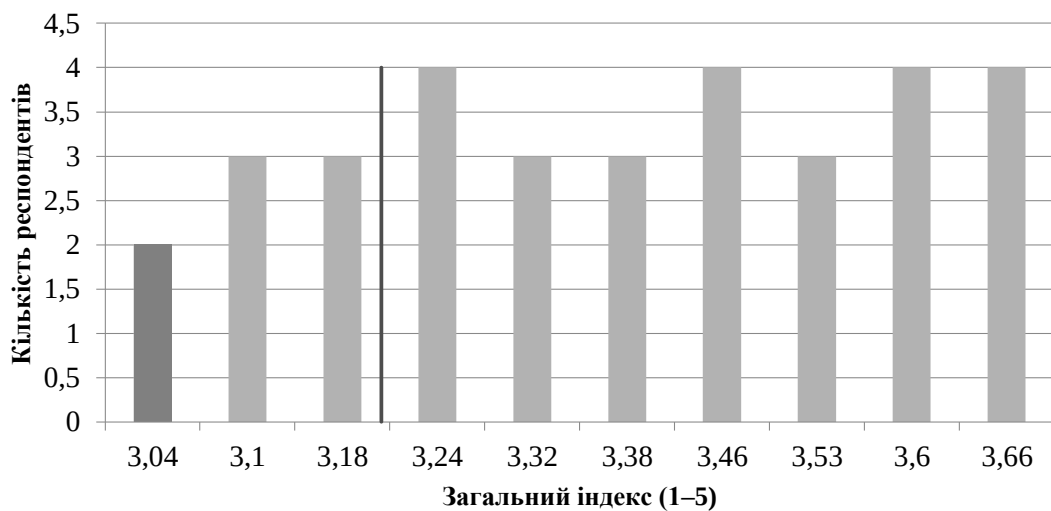

Рис. 2.2. Розподіл загального індексу соціальних навичок

Більшість респондентів мають середній індекс 3,1–3,8, що відповідає нормативному діапазону методики. Це свідчить про адекватний рівень розвитку соціальних навичок у вибірці. Невелика частина респондентів показує занижені оцінки ($<3,0$), що вказує на схильність до самокритики. Дуже високих значень ($>3,8$) практично немає, отже відсутня тенденція до завищеної самооцінки. Родини військовослужбовців в середньому демонструють збалансований соціальний розвиток, але окремі випадки з низькими оцінками потребують уваги й цільових програм підтримки.

Детальніше зупинимось на загальному індексу за статусом військовослужбовця. Він показує, як саме статус військовослужбовця

впливає на соціальні навички в сім'ї (рис. 2.3).

Активна служба – представники цієї групи мають найвищий середній показник соціальних навичок ($\approx 3,6$), що свідчить про достатньо високий рівень комунікативної компетентності та соціальної впевненості. Це можна пояснити регулярною участю у колективній діяльності, підпорядкованій чітким правилам взаємодії, а також наявністю постійних соціальних контактів у військовому середовищі. Високі показники цієї групи демонструють, що структурована система комунікації у війську позитивно впливає на розвиток соціальних навичок, самоконтроль і здатність до ефективної взаємодії в команді.

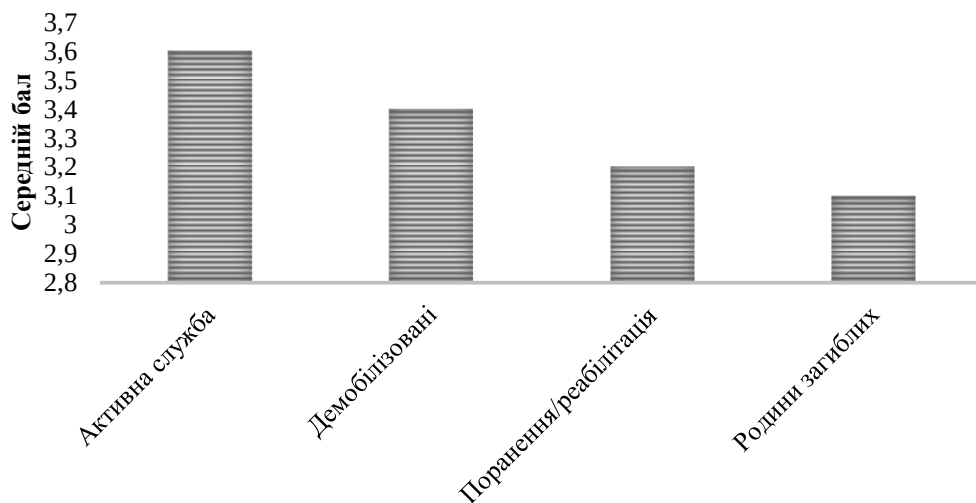

Рис. 2.3. Загальний індекс за статусними групами

Демобілізовані мають середній результат ($\approx 3,4$). Вони поступово адаптуються, але потребують додаткових ресурсів для відновлення комунікаційних стратегій у цивільному житті. Після завершення служби ветерани стикаються з потребою перебудови комунікаційних стратегій, оскільки цивільне середовище має інші правила взаємодії, темп життя та рольові очікування.

Поранення/реабілітація – нижчі показники ($\approx 3,2$), що може бути пов'язано з фізичними обмеженнями, психологічною втомою, тривожністю

чи ізоляцією під час лікування. Тривалий реабілітаційний період нерідко призводить до звуження соціального кола спілкування та зниження впевненості у власних комунікативних можливостях. Для цієї категорії доцільним є посилення психологічного супроводу, груп підтримки та програм соціальної інтеграції в громадах, що сприятиме відновленню міжособистісної активності.

Родини загиблих демонструють найнижчий рівень ($\approx 3,1$). Втрата близької людини створює бар'єри у соціальній взаємодії та призводить до зниження впевненості в комунікації. Такі сім'ї часто уникають соціальних контактів, обмежуючи спілкування до кола найближчих. Їм потрібна цілеспрямована психосоціальна підтримка, зокрема групи взаємодопомоги, консультативні програми та рекреаційні заходи, що допомагають поступово відновлювати емоційні ресурси й відчуття соціальної включеності.

Діаграма демонструє чітку градацію: від найвищих показників у діючих військових до найнижчих у родин загиблих. Це підтверджує необхідність диференційованого підходу у роботі з різними категоріями родин військовослужбовців. Цей візуальний аналіз допомагає планувати адресні програми підтримки: тренінги для демобілізованих, психологічна допомога пораненим і спеціальні програми соціальної інтеграції для родин загиблих.

Проведемо якісний аналіз: екстремальні оцінки, де респонденти оцінювали навички (табл. 2.2). Низькі (1) – позначено випадки, де респонденти оцінили навички як такі, якими вони абсолютно не володіють. Дуже низькі (2) – це ситуації, коли навички розвинені слабо й використовується рідко. Високі (5) – відповіді «завжди», що відображають максимально впевнену оцінку. Компенсація (4–5) – кількість випадків, де навички оцінені як добре чи відмінно розвинуті (тобто відповіді «часто» і «завжди»).

Таблиця екстремальних оцінок

Група	Низькі	Дуже низькі	Високі	Компенсація
I. Початкові навички	0	13	1	133
II. Самовираження	0	27	3	313
III. Реакція на іншу людину	0	18	0	321
IV. Планування дій	0	13	0	239
V. Альтернативи агресії	0	14	1	266

Розглянемо показники за групами.

I. Початкові навички – немає відповідей «ніколи» (0). Є 13 випадків дуже низьких оцінок – окремі респонденти відчують труднощі у початковій комунікації (вміння почати розмову, включитися в діалог). Високих оцінок лише 1, але загальна компенсація велика (133). Це вказує, що більшість опитаних уміють налагодити контакт, але є група, якій потрібні тренування базових соціальних кроків.

II. Самовираження – найбільше низьких оцінок (27) серед усіх груп, тобто деякі учасники мають труднощі з вираженням почуттів, прохань, скарг. Високих оцінок 3, а компенсаторних – дуже багато (313). Це свідчить про контраст: більшість добре виражають себе, але існує невелика група, яка відчуває серйозні труднощі в цьому.

III. Реакція на іншу людину – 18 випадків дуже низьких оцінок. Це одна з найбільш проблемних зон. Немає відповідей «5» (високі), хоча компенсаторних оцінок (4–5) найбільше (321). Отже, респонденти схильні оцінювати свою емпатію на середньому рівні, але рідко – як максимально розвинену. Тобто це зона потенційного ризику й потреби розвитку.

IV. Планування дій – 13 низьких оцінок, що вказує на труднощі з постановкою цілей, визначенням пріоритетів, підготовкою до розмов. Високих оцінок немає. Компенсація досить значна (239), але загалом ця група слабша за інші.

V. Альтернативи агресії – 14 дуже низьких оцінок, а це свідчить що у частини респондентів є труднощі з контролем емоцій та вирішенням конфліктів. Лише 1 високий бал. Компенсація висока (266), що показує: більшість здатні стримувати агресію, але деякі – потребують спеціальних

занять із самоконтролю.

Якісний аналіз допоміг виявити сильні сторони – це високий рівень «компенсації» у групах II, III та V – тобто більшість учасників достатньо впевнено володіють навичками самовираження, реакції на інших та контролю агресії. А слабкими місцями є значна кількість дуже низьких оцінок у II та III групах (самовираження та реакція на інших) і вказує на те, що саме в цих сферах виникають найбільші труднощі.

Цей аналіз використовується для поглибленого якісного аналізу й планування програм соціальної та психологічної допомоги. Дуже низькі оцінки потребують тренінгів, індивідуальної підтримки, а де респонденти мають сильні сторони, їх можна використати як базу для компенсації інших недоліків.

Створимо таблицю за підрахунками, що дозволить порівняти соціальні навички між різними категоріями родин військовослужбовців та дасть змогу виявити групи ризику (родини загиблих, поранені/реабілітація) та ресурсні групи (активна служба). Де середній дефіцит (≤ 2) – середня кількість навичок у групі, які респондент оцінив як слабкі (відповіді 1–2). Середня компенсація (≥ 4) – середня кількість навичок у групі, які респондент оцінив як добре або відмінно розвинені (відповіді 4–5) (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Порівняння зон дефіциту та компенсації між статусними групами

Статус	Група навичок	Середній дефіцит (≤ 2)	Середня компенсація (≥ 4)
Активна служба	I. Початкові навички	0,0	2,32
Активна служба	II. Самовираження	0,0	5,93
Активна служба	III. Реакція на іншу людину	0,07	5,61
Активна служба	IV. Планування дій	0,07	4,21
Активна служба	V. Альтернативи агресії	0,0	4,71
Поранення/реабілітація	I. Початкові навички	0,09	1,09
Поранення/реабілітація	II. Самовираження	0,5	1,86
Поранення/реабілітація	III. Реакція на іншу людину	0,23	2,14
Поранення/реабілітація	IV. Планування дій	0,14	1,55

Поранення/реабілітація	V. Альтернативи агресії	0,27	1,86
Демобілізовані	I. Початкові навички	0,17	1,67
Демобілізовані	II. Самовираження	0,08	3,54
Демобілізовані	III. Реакція на іншу людину	0,17	3,67
Демобілізовані	IV. Планування дій	0,04	2,79
Демобілізовані	V. Альтернативи агресії	0,0	2,92
Родини загиблих	I. Початкові навички	0,44	0,25
Родини загиблих	II. Самовираження	0,88	1,31
Родини загиблих	III. Реакція на іншу людину	0,44	1,81
Родини загиблих	IV. Планування дій	0,44	1,25
Родини загиблих	V. Альтернативи агресії	0,5	1,44

Так, у статусі – активна служба майже відсутні дефіцити: у більшості груп середній показник наближається до 0. Висока компенсація: найбільше в групах II (самовираження – 5,93) і III (реакція на інших – 5,61). Це означає, що військові на службі активно користуються комунікативними й емоційно-регулятивними навичками.

Статус поранення/реабілітація показує вищі показники дефіциту (0,09–0,5), особливо в групі II (самовираження) та V (альтернативи агресії). Компенсація суттєво нижча (≈ 1 –2 навички). Це свідчить, що травматичний досвід знижує впевненість у соціальних уміннях і вимагає додаткових програм підтримки.

При статусі демобілізовані – дефіцит низький (0,04–0,17), але не нульовий. Компенсація вища, ніж у поранених, але нижча за активних військових. Особливо виділяються групи II і III ($\approx 3,5$ –3,7). Демобілізовані здатні адаптуватися, але потребують розвитку планувальних і початкових навичок.

Статус родини загиблих має найвищий рівень дефіцитів у всіх групах (0,25–0,88). Дуже низькі значення компенсації (0,25–1,81). Це вказує на системні труднощі з комунікацією, емоційним реагуванням і плануванням. Родини загиблих є найуразливішою групою.

Таким чином, таблиця є ключовим інструментом для диференційованого підходу: вона показує, які саме навички варто розвивати у кожній групі, щоб підвищити рівень соціальної адаптації.

Для наочного порівняння різних статусних груп військовослужбовців та їхніх родин за рівнем слабких і сильних соціальних умінь побудовано таблицю «Зони дефіциту та компенсації соціальних навичок» (табл. 2.4). Вона побудована за п'ятьма ключовими блоками: початкові навички, самовираження, реакція, планування та альтернатива агресії. Дефіцит (≤ 2) – відображає брак або слабкий розвиток навички (червоні зони). Компенсація (≥ 4) – демонструє високий рівень сформованості навички (зелені зони). Така візуалізація потрібна для виділення цільових груп ризику й обґрунтування програм соціально-психологічної підтримки.

У групі активної служби показники дефіциту здебільшого низькі (0,0–0,07), а компенсаційні значення значно вищі (2,32–5,93), що демонструє відносно високий рівень адаптації. Демобілізовані мають дещо вищі дефіцити (0,08–0,17), а компенсація нижча, ніж у діючих військових, що може свідчити про часткову втрату адаптаційних ресурсів.

Таблиця 2.4

Зони дефіциту та компенсації соціальних навичок

Статус	I. Початкові		II. Само-вираження		III. Реакція		IV. Планування		V. Альтернатива агресії	
Активна служба	0,0	2,32	0,0	5,93	0,07	5,61	0,07	4,21	0,0	4,71
Демобілізовані	0,17	1,67	0,08	3,54	0,17	3,67	0,04	2,79	0,0	2,92
Поранення/ реабілітація	0,09	1,09	0,5	1,86	0,23	2,14	0,14	1,55	0,27	1,86
Родини загиблих	0,44	0,25	0,88	1,31	0,44	1,81	0,44	1,25	0,5	1,44

У групі поранених/на реабілітації дефіцити помітно зростають (0,09–0,50), а компенсація коливається на рівні 1,09–2,14, що свідчить про потребу у спеціалізованій психологічній підтримці. Найбільші труднощі спостерігаються у родин загиблих: дефіцити досягають 0,88–0,50, а компенсація знижується до 0,25–1,81, що вказує на кризовий стан та необхідність системних програм допомоги.

Проаналізовані дані свідчать, що найсильніша група – військовослужбовці на активній службі: майже відсутні дефіцити й максимальні компенсаторні ресурси. Середній рівень – демобілізовані: помірні дефіцити з відносно високими ресурсами для компенсації. Уразливі групи – поранені/реабілітація та особливо родини загиблих: мають і високі дефіцити, і низькі компенсаторні ресурси. Загалом таблиця демонструє чітку тенденцію: чим важчий статус родини (від активної служби до втрати близької людини), тим більше зростає рівень дефіциту та зменшуються компенсаторні ресурси. Це підкреслює потребу у диференційованих підходах до роботи з кожною групою, де основна увага має приділятися родинам загиблих та поранених, які перебувають у найбільш вразливому становищі.

Наступним етапом дослідження використано методику «Q-сортування» (В. Стефансон) для діагностики індивідуальних тенденцій поведінки в реальній групі та уявлень про себе. Респондентам запропоновано 60 тверджень, що описують соціальну поведінку, які потрібно розкласти за категоріями: залежність; незалежність; комунікабельність; некомунікабельність; прийняття боротьби; уникання боротьби. Зведемо розраховані середні бали за статусом військовослужбовців та їх родин в таблицю 2.5.

Таблиця 2.5

Середні бали за статусом військовослужбовців та їх родин

Статус	Залежність	Незалежність	Комунікабельність	Некомунікабельність	Прийняття боротьби	Уникання боротьби
Активна служба	5,10	6,05	5,90	3,90	5,80	3,95
Демобілізовані	4,95	5,70	5,60	4,35	5,35	4,30
Поранення/реабілітація	5,00	5,20	5,15	4,85	4,70	5,10
Родини загиблих	5,55	5,00	5,05	5,05	4,55	5,20

Для кожної статусної підгрупи наведено середні бали (0–10) за шістьма шкалами методики. Показники ≈ 5 відображають помірну вираженість

тенденції; вищі значення – сильнішу наявність відповідної якості (рис. 2.4).

Цей графік узагальнює профіль вибірки за шістьма шкалами методики: на кожній осі відкладено середній бал (0–10), а замкнений багатокутник показує їхнє співвідношення. Він дозволяє швидко побачити баланс/дисбаланс рис: де значення відносно вищі (сильні сторони) і де нижчі (потенційні зони ризику). На наведеному рис. 2.4 контур найбільше «витягнутий» у бік Незалежності та Комунікбельності, а найменше – до Некомунікбельності та Уникання боротьби, що свідчить про загалом активний, контактний стиль взаємодії при помірному ухилянні від конфліктів.

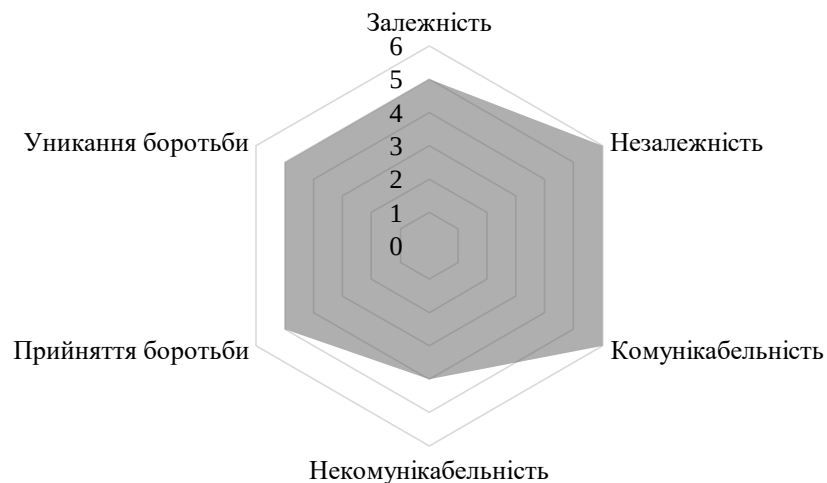

Рис. 2.4. Середні показники соціальних навичок

Наглядно представимо результати методики на рис. 2.5. Це дасть змогу візуально визначити, в кого показники вищі/нижчі для кожної шкали.

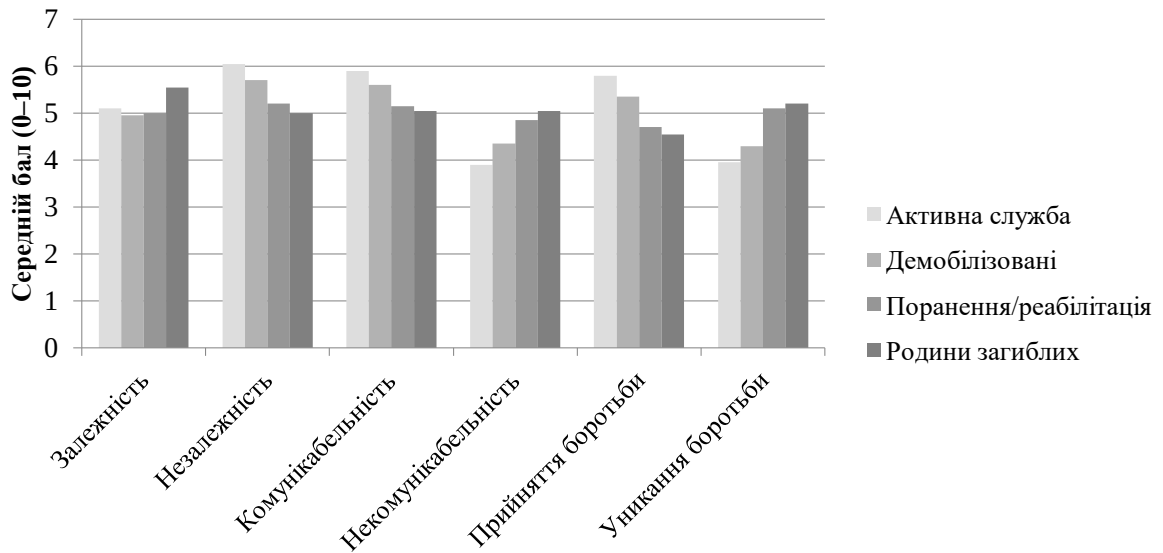

Рис. 2.5. Профілі соціальної адаптації

Ця діаграма відображає середні бали соціальної адаптації родин військовослужбовців за різними показниками у чотирьох статусних групах: активна служба, демобілізовані, поранені/реабілітація та родини загиблих. Вона дозволяє порівняти рівень адаптаційних характеристик залежно від досвіду та становища родини. Найвищі бали спостерігаються у показниках «Комунікабельність» (6,05) та «Незалежність» (5,9), що вказує на значний потенціал соціальної інтеграції. Найнижчі результати зафіксовані у сфері «Прийняття боротьби», особливо серед демобілізованих і поранених, що може відображати психологічні бар'єри після бойового досвіду. Родини загиблих, натомість, демонструють відносно вищі оцінки у «Залежності» та «Униканні боротьби», що пояснюється їхньою потребою в підтримці громади та схильністю уникати конфліктних ситуацій. Активні військовослужбовці мають збалансованіші показники, проте знижені оцінки у «Прийнятті боротьби». Загалом діаграма ілюструє складність соціальної адаптації різних категорій родин та підкреслює необхідність адресної підтримки: для поранених/реабілітації – тренінги соціальної активності та впевненості; для родин загиблих – програми відновлення контактності та безпечного опрацювання конфліктів; для демобілізованих – супровід адаптації в цивільних колективах; для активної служби – збереження та розвиток

лідерсько-комунікаційних ресурсів із профілактикою вигорання.

Далі зробимо аналіз розробленої анкети для вимірювання рівня соціальної адаптації родини військовослужбовця.

Мета анкети – швидко, етично й порівняно виміряти рівень соціальної адаптації родини військовослужбовця на рівні громади за 6 ключовими доменами: психоемоційний стан, сімейна згуртованість/гнучкість, доступ до послуг, соціальний капітал і підтримка, економічна стабільність, правова обізнаність/реалізація прав. Окремо – скринінг ризиків (нав'язливі спогади, порушення сну, безнадія).

Категорії ризику (рис. 2.6): високий ризик – 0 осіб (0,0%); помірний ризик – 34 особи (42,5%); задовільна адаптація – 25 осіб (31,2%); висока адаптація – 21 особа (26,2%).

Кругова діаграма демонструє, що найбільша частка родин перебуває у групі помірної ризику (42,5%), що вказує на наявність суттєвих труднощів у процесі соціальної адаптації та потребу у цілеспрямованих підтримуючих заходах з боку громади.

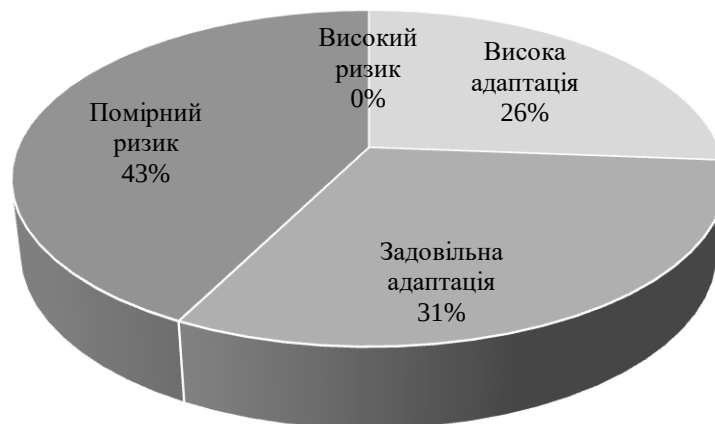

Рис. 2.6. Категорії ризику за даними проведеного анкетування родин військовослужбовців

Водночас 31,2% сімей досягли рівня задовільної адаптації, коли базові потреби більшою мірою забезпечені, але зберігається вразливість до

кризових ситуацій, а 26,2% демонструють високу адаптацію, що свідчить про сформовані внутрішні ресурси та ефективну інтеграцію у громаду, завдяки чому саме ці родини можуть стати прикладом або навіть джерелом взаємопідтримки для інших.

Розглянемо таблицю, що відображає рівень соціальної адаптації родин військовослужбовців залежно від статусу служби члена сім'ї (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Порівняння рівня соціальної адаптації родин військовослужбовців залежно від статусу служби члена сім'ї

Статус служби	A. Психоемоційний	B. Сімейна згуртованість	C. Доступ до послуг	D. Соц. капітал	E. Економ. стабільність	F. Правова обізнаність	Загальний індекс
активна служба	2,6	2,81	2,23	2,62	2,13	1,99	2,4
демобілізований/а	2,6	2,75	2,28	2,63	2,27	1,87	2,4
родина загиблого/лої	2,55	3,05	2,65	2,75	2,2	1,9	2,52
поранений/а	2,62	2,75	2,3	2,62	2,15	2,2	2,44

Дані таблиці свідчать, що активна служба має загальний індекс 2,40, усі домени на середньому рівні. Це свідчить про відносну стабільність, але зберігаються проблеми з правовою обізнаністю та економічною стабільністю. Демобілізовані також мають загальний індекс 2,40, проте трохи кращі показники в економічному аспекті, але слабші – у правовій сфері. Поранені (індекс 2,44), дещо вище середнього, з кращою правовою обізнаністю, що може бути пов'язано з активним залученням до процедур отримання статусів і виплат. Родини загиблих військових мають найвищий індекс – 2,52, з особливо високою оцінкою сімейної згуртованості (3,05) та доступу до послуг (2,65). Це пояснюється тим, що такі родини часто отримують підвищену увагу та цільову підтримку з боку громади й держави.

Таким чином, виявлення відмінностей між групами родин за статусом служби показує, що потреби сімей на різних етапах служби не однакові. Проте можна обґрунтовано показати державі чи донорам, які саме категорії родин потребують посиленої уваги.

Розглянемо показник «Частка сімей з особливими потребами у супроводі», що має велике практичне значення для громади, соціальних служб і партнерських організацій (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Частка сімей з особливими потребами у супроводі

За даними анкетування маємо наступні результати – 11,2% пріоритетний супровід та 58,8% психологічний реферал.

Пріоритетний супровід (11,2%): у цих родин виявлено критично низькі показники хоча б в одному домені (наприклад, психоемоційний стан чи економічна стабільність). Це означає, що без негайного втручання є ризик поглиблення кризових ситуацій у сім'ї.

Психологічний реферал (58,8%): більшість родин мають ознаки підвищеної психоемоційної напруги (кошмари, тривожні думки, безнадія). Це вказує на масовий попит на психологічні та психосоціальні послуги.

Завдяки цьому показнику можна зробити пріоритезацію ресурсів, тобто громада бачить, що не всі родини потребують однакового рівня допомоги. Частині достатньо навігації по послугах, а інші потребують інтенсивної підтримки.

Також можна робити формування команд допомоги: можна планувати, скільки психологів, юристів чи соціальних працівників необхідно залучити. Ще цей показник дозволяє обґрунтовано показати, що існує масова потреба у певних видах послуг (наприклад, психологічній допомозі). Повторне

вимірювання дозволяє оцінити, чи зменшилася частка «особливих потреб» після впровадження програм.

Графічно зобразимо найсильніший та найслабший домени у вигляді порівняльної діаграми (рис. 2.8).

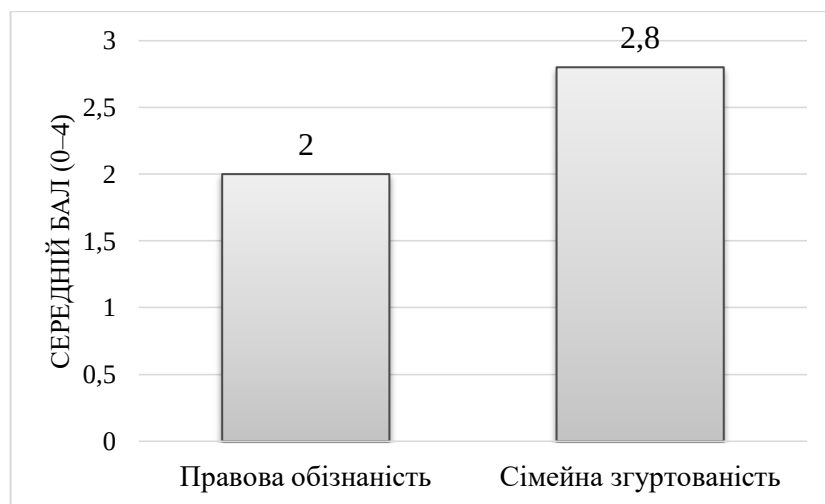

Рис. 2.8. Найсильніший та найслабший домени (порівняльна діаграма)

Порівняльна діаграма демонструє, що найсильнішим доменом для більшості родин є сімейна згуртованість (2,79), яка забезпечує емоційну стабільність, взаємну підтримку та здатність знаходити спільні рішення у кризових ситуаціях. Натомість найслабшим доменом виявилась правова обізнаність (1,96), що відображає низький рівень знань про власні права, пільги, механізми їх реалізації та труднощі у взаємодії з державними та адміністративними структурами. Це означає, що саме правопросвітня робота та доступ до юридичних консультацій мають стати одним із ключових напрямів підтримки родин військовослужбовців.

Можемо бачити, що висока сімейна згуртованість є ресурсом, який варто підтримувати й посилювати (через групи взаємопідтримки, наставництво, сімейні консультації). Також наведена інформація допомагає громадам, донорам і партнерам ухвалювати обґрунтовані рішення – наприклад, інвестувати у створення «юридичних хабів» чи мобільних консультаційних команд. Повторне вимірювання дозволить перевірити, чи

покращуються показники у «слабкому» домені після впровадження програм правової підтримки.

Отож, анкета не просто збирає цифри – вона створює систему раннього попередження і дозволяє: вчасно виявляти родини з ризиками; знати, куди саме спрямовувати ресурси (психолог, юрист, соціальний працівник); відслідковувати динаміку змін і оцінювати ефективність програм; показувати донорам і партнерам обґрунтовані дані для фінансування.

Наступним кроком буде аналіз результатів за опитувальником «Визначення рівня довіри до державних та соціальних інституцій серед родин військовослужбовців». Він був розроблений з метою комплексного вивчення ставлення родин військовослужбовців до різних органів влади, соціальних та громадських структур. Опитувальник дає можливість не лише оцінити загальний рівень довіри, а й виявити відмінності у сприйнятті державних і недержавних інституцій, які надають підтримку. Завдяки структурованим блокам питань ми змогли проаналізувати досвід взаємодії з конкретними установами, рівень прозорості їхньої діяльності, відчуття доброзичливості та справедливості з боку персоналу. Опитувальник дозволив визначити, які саме організації та служби користуються найбільшою підтримкою, а які – потребують посилення комунікації та реформ. Важливо, що він враховує статусні відмінності родин (активна служба, поранені, демобілізовані, родини загиблих), що дає змогу глибше зрозуміти унікальні потреби кожної групи. Крім того, отримані дані допомогли виявити основні канали отримання інформації та рівень їхньої надійності. У підсумку, результати опитування стануть підґрунтям для розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності роботи державних структур та зміцнення партнерства з соціальними й громадськими інституціями.

По-перше, розглянемо рівень довіри за інституціями. Дані зведемо в таблицю 2.7. Це дозволить порівняти, які органи користуються більшою або меншою довірою серед родин військовослужбовців.

Таблиця 2.7

Середні бали довіри по інституціях

Інституція	Середній бал довіри (0–10)
Президент України / Офіс Президента	5,2
Верховна Рада України	4,3
Кабінет Міністрів України	4,7
Міністерство оборони України (МОУ)	6,8
Міністерство у справах ветеранів України	6,1
Міністерство соціальної політики України / Управління соцзахисту	5,9
Пенсійний фонд України	5,5
Національна служба здоров'я України (НСЗУ) / комунальні медзаклади	6,0
Національна поліція України	4,8
Судова система України	3,9
Вінницька міська рада / виконавчі органи	6,4
Центр надання адміністративних послуг (ЦНАП)	6,7
Вінницький міський центр соціальних служб (ВМЦСС)	7,3
Державна служба зайнятості	5,2
Veteran Hub / ветеранські простори (Вінниця)	7,8
Благодійні фонди (місцеві/національні)	7,5
Волонтерські ініціативи громади	8,2
Релігійні громади/організації	7,0

У таблиці подані усереднені показники рівня довіри родин військовослужбовців до різних державних, соціальних та громадських організацій. Вона дозволяє наочно порівняти, які інституції користуються більшою підтримкою, а які сприймаються критичніше. Згідно з результатами, найвищий рівень довіри отримали волонтерські ініціативи (8,2), Veteran Hub (7,8), благодійні фонди (7,5) та Вінницький міський центр соціальних служб (7,3), що свідчить про значну роль соціальних і громадських структур у підтримці родин військовослужбовців. Натомість найнижчі оцінки отримали судова система (3,9), Верховна Рада України (4,3) та Національна поліція (4,8), що вказує на низький рівень суспільної довіри до цих державних органів. Серед державних інституцій відносно вищими оцінками відзначилися Міністерство оборони (6,8) та ЦНАП (6,7). Таким чином, таблиця показує загальні тенденції довіри та акцентує на контрасті між високими оцінками громадських ініціатив і нижчими – у державних структур.

Розрахуємо середні індекси графічно відобразимо на рис. 2.9:

- Індекс довіри до державних інституцій (ІДДІ) = 5,5 (середній рівень).
- Індекс довіри до соціальних інституцій (ІДСІ) = 7,6 (високий рівень).
- Загальний індекс довіри (ЗІД) = 6,6 (середньо-високий).

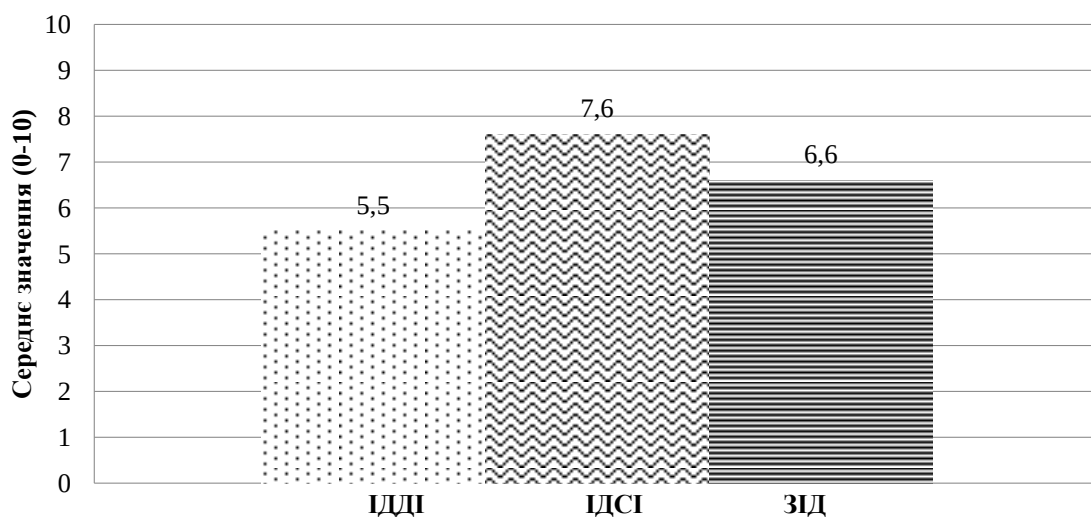

Рис. 2.9. Схема індексів довіри

Зображена схема показує три ключові інтегральні показники довіри, отримані за результатами опитування. ІДДІ = 5,5 свідчить про середній рівень довіри, що відображає наявність як позитивного, так і критичного досвіду взаємодії з державними структурами. ІДСІ = 7,6 є значно вищим, що вказує на перевагу у сприйнятті волонтерських ініціатив, благодійних фондів та ветеранських просторів. ЗІД = 6,6 демонструє узагальнену тенденцію до середньо-високого рівня довіри у вибірці. Порівняння цих індикаторів дозволяє зрозуміти розрив між оцінкою державних і громадських інституцій. Схема наочно підтверджує, що саме соціальний сектор відіграє ключову роль у підтримці родин військовослужбовців. Таким чином, цей інструмент є важливим для подальшого формування рекомендацій щодо покращення комунікації та діяльності державних структур.

Далі наведено середні значення довіри залежно від статусу родини військовослужбовців (табл. 2.8). Це дозволяє відстежити, які категорії мають

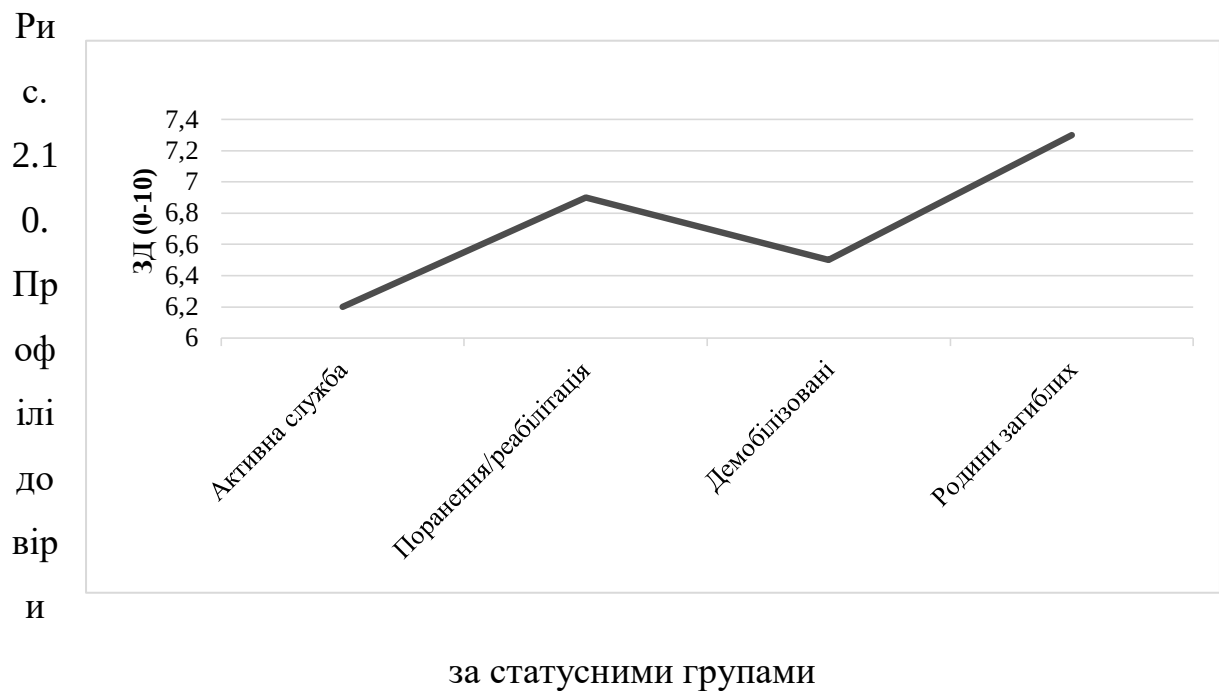
вищий чи нижчий рівень довіри, і визначити потенційні цільові групи для додаткової підтримки.

Таблиця 2.8

Профілі довіри за статусними групами

Статусна група	Загальний індекс довіри (ЗІД)
Активна служба	6,2
Поранення/реабілітація	6,9
Демобілізовані	6,5
Родини загиблих	7,3

Отримані дані показують, що найвищий рівень довіри спостерігається у родин загиблих (7,3 бала), що може пояснюватися більшою підтримкою з боку соціальних та релігійних інституцій. Найнижчий показник зафіксовано серед діючих військовослужбовців (6,2 бала), які частіше стикаються з бюрократією та проблемами у комунікації з державними органами. Демобілізовані (6,5) та поранені/реабілітовані (6,9) займають проміжні позиції, що свідчить про відмінності у досвіді взаємодії. Схематично аналіз довіри за статусними групами представимо на рис. 2.10.

Лінійна діаграма наочно демонструє відмінності у рівні довіри серед різних статусних груп військових родин. Загалом ці дані відображають

специфіку потреб та довіри кожної групи, що є ключовим для розробки цільових програм підтримки.

Розглянемо ще з яких джерел родини військовослужбовців найчастіше отримують інформацію про послуги, підтримку та новини (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Джерела інформації

Джерело інформації	Частка респондентів (%)
Соцмережі	62
Знайомі/сусіди	48
Офіційні сайти	41
ВМЦСС	28
Ветпростір	24

Також побудуємо діаграму, що показує, звідки родини військовослужбовців найчастіше отримують відомості про послуги, підтримку та актуальні події (рис. 2.11). Ці дані важливі для розуміння, які канали комунікації є найбільш ефективними у поширенні інформації серед цільової аудиторії.

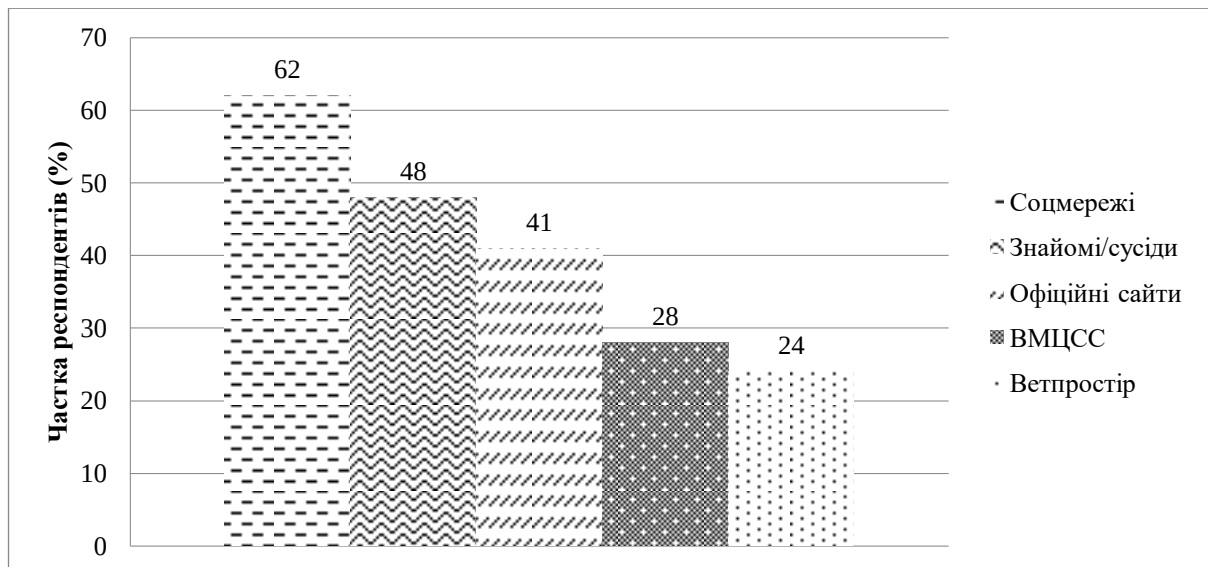

Рис. 2.11. Джерела інформації серед родин військовослужбовців

Найбільша частка припадає на соціальні мережі (62%), що свідчить про їхню роль як основного інструменту інформування. Досить високий показник

мають знайомі та сусіди (48%), що підкреслює значення міжособистісних контактів. Офіційні сайти використовують лише 41% респондентів, що вказує на потребу підвищення їхньої зручності та довіри. Водночас інституційні канали, такі як ВМЦСС (28%) та ветеранські простори (24%), мають менше охоплення, хоча саме вони можуть надавати найбільш достовірну та актуальну інформацію. Таким чином, аналіз показує розрив між популярними, але не завжди надійними джерелами (соцмережі) і офіційними чи спеціалізованими каналами. Це дозволяє розробити стратегії комунікації, спрямовані на підсилення офіційних каналів та інтеграцію з популярними платформами. Також результати допомагають планувати інформаційні кампанії та визначати, які канали краще використовувати для досягнення різних груп родин військовослужбовців. У цілому таблиця й діаграма дають підстави для оптимізації інформаційної політики та зміцнення довіри через більш ефективні канали комунікації.

Результати даного опитування будуть підґрунтям для розробки соціального проєкту.

Висновки до другого розділу

В другому розділі було проведено емпіричне дослідження соціальної адаптації родин військовослужбовців у Вінницькій територіальній громаді, що дало змогу комплексно проаналізувати особливості соціальних навичок, рівень довіри до інституцій та загальні тенденції поведінки респондентів у груповій взаємодії. Отримані результати підтвердили доцільність обраного багаторівневого підходу, що поєднував методику А. Гольдштейна та методику «Q-сортування» В. Стефансона, анкетування та спеціально розроблений опитувальник. Завдяки цьому вдалося охопити як індивідуальні аспекти соціальної компетентності, так і колективні механізми адаптації в умовах воєнного стану.

Аналіз даних показав, що найвищі показники сформованості

соціальних навичок відзначаються у представників групи «активна служба», тоді як у родинах поранених та загиблих виявлено значні труднощі у сфері самовираження та планування майбутнього. Методика «Q-сортування» засвідчила, що для військовослужбовців характерним є поєднання тенденцій залежності та товариськості, тоді як члени їхніх родин частіше демонструють схильність до уникнення боротьби та нетовариськості, що свідчить про підвищений рівень психологічної вразливості.

Анкетування соціальної адаптації дозволило виявити, що ключовими бар'єрами є труднощі у доступі до соціальних послуг, відчуття недостатньої підтримки з боку громади. Водночас результати опитувальника рівня довіри до державних та соціальних інституцій показали суттєві відмінності між підгрупами: найбільший рівень довіри спостерігається серед родин військовослужбовців, які перебувають на службі, тоді як найнижчий – серед родин загиблих, що потребують додаткової уваги та адресної допомоги.

Загалом дослідження підтвердило, що соціальна адаптація родин військовослужбовців є багатофакторним процесом, на який впливають як внутрішньоособистісні ресурси (сформованість соціальних навичок, міжособистісні стосунки), так і зовнішні умови (рівень довіри до інституцій, якість соціальних послуг). Отримані результати мають практичну значущість, оскільки можуть слугувати основою для створення індивідуальних маршрутів підтримки, оптимізації діяльності центрів соціальних служб, а також для формування більш чутливої до потреб родин військовослужбовців місцевої політики.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУ З СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА РІВНІ ГРОМАДИ «МІЦНА РОДИНА – СИЛЬНА ГРОМАДА»

3.1. Організаційна структура соціального проєкту «Міцна родина – сильна громада»

Сучасні виклики, пов'язані з воєнними діями в Україні, суттєво вплинули на життя військовослужбовців та їхніх родин. Родини, які залишилися без постійної присутності чоловіків і жінок, що виконують свій обов'язок перед державою, стикаються з низкою труднощів: психологічним напруженням, проблемами у вихованні дітей, економічними та соціальними бар'єрами. Особливо гостро постає питання підтримки родин поранених, демобілізованих та сімей загиблих військовослужбовців. У цій ситуації роль громади полягає не лише у наданні базових соціальних послуг, а й у створенні сприятливого середовища для всебічної адаптації та інтеграції таких родин у суспільне життя.

Виходячи із даного питання нами було розроблено соціальний проєкт «Міцна родина – сильна громада». Соціальний проєкт «Міцна родина – сильна громада» спрямований на подолання ключових викликів, з якими стикаються родини військовослужбовців. Його мета полягає у формуванні системної підтримки, що поєднує психологічну, соціальну, правову та освітню допомогу, сприяючи відновленню внутрішнього ресурсу родини та зміцненню довіри до громади. В основі проєкту – переконання, що саме міцна родина є запорукою стійкості та розвитку місцевої громади, адже стабільність і добробут сімей безпосередньо впливають на згуртованість суспільства, соціальну безпеку та довіру до інституцій.

Актуальність проєкту обумовлена необхідністю формування комплексної моделі соціальної адаптації, яка дозволить не лише подолати кризові стани у родинах, а й створити умови для їхнього подальшого

розвитку. Особливістю ініціативи є її практична спрямованість – залучення до реалізації місцевих соціальних служб, освітніх і медичних закладів, громадських організацій, роботодавців та міжнародних партнерів. Це забезпечить сталість результатів і сприятиме формуванню нової культури взаємодії громади з родинами військовослужбовців.

На нашу думку, проєкт «Міцна родина – сильна громада» є не лише відповіддю на нагальні потреби сьогодення, але й важливим інструментом довгострокового розвитку громади. Він покликаний сприяти формуванню цілісної системи підтримки, де родина виступає центральною цінністю, а громада – надійним партнером у забезпеченні її добробуту та стійкості. Перед початком опису нашого проєкту, хотілося б детальніше розібрати саме поняття соціального проєкту та його особливості.

Назва проєкту: «Міцна родина – сильна громада».

Місце реалізації проєкту: Вінницька міська територіальна громада.

Актуальність розробки. Відповідно до результатів проведеного нами дослідження, описаного у другому розділі, нами було розроблено соціально-спрямований проєкт, що має на меті допомогти соціальній адаптації родин військовослужбовців на рівні громади.

Мета проєкту – забезпечити ефективну соціальну адаптацію та інтеграцію родин військовослужбовців у громаду шляхом комплексної психологічної, освітньої, економічної та правової підтримки.

Завдання проєкту:

1. Надати психологічну допомогу родинам військовослужбовців (індивідуальні та групові консультації).
2. Підвищити рівень соціальних навичок та стресостійкості учасників проєкту.
3. Підвищити рівень довіри до соціальних та державних інституцій.
4. Створити систему моніторингу та оцінки соціальної адаптації родин військовослужбовців.

Вид проєкту. Соціальний проєкт із комплексним підходом, що поєднує

психологічний, освітній, соціально-правовий та економічний компоненти. Має прикладне спрямування та орієнтований на впровадження в межах територіальної громади з можливістю масштабування на інші регіони України. Некомерційний, одержання соціального ефекту. За терміном реалізації – короткостроковий.

Соціальне спрямування феномену проєкту. Проєкт спрямований на підтримку родин військовослужбовців, що переживають кризові стани, та забезпечення їх соціальної адаптації у громаді. Його феномен полягає у створенні моделі, де родина розглядається як ключовий елемент стійкості суспільства, а громада – як партнер у процесі відновлення та інтеграції. Проєкт підкреслює взаємозв'язок індивідуального добробуту та колективної сили громади.

Цільова аудиторія проєкту: родини військовослужбовців (на службі, демобілізовані, поранені / на реабілітації, родини загиблих), соціальні працівники, освітяни, психологи, роботодавці, представники місцевого самоврядування.

Масштабність проєкту. Проєкт має локально-регіональний масштаб: він реалізується у межах Вінницької міської територіальної громади, але його концепція та напрацьовані механізми можуть бути поширені на інші громади України. Масштабність проявляється у міжсекторальній співпраці – залучаються місцеві органи влади, громадські організації, медичні та освітні установи, а також міжнародні партнери. Це дозволяє створити модель, що поєднує локальний досвід із потенціалом для національного впровадження.

Отже, проєкт буде організовуватися Вінницькою міською радою спільно з Вінницьким міським центром соціальних служб у партнерстві з громадськими організаціями, закладами освіти та охорони здоров'я, центрами зайнятості, реабілітаційними центрами та представниками бізнесу.

Практична реалізація заходів: фахівці, що спеціалізуються в питаннях особливостей адаптаційного процесу учасників бойових дій (соціальні працівники, психологи, правозахисники) – 5 осіб; військовослужбовці в ролі

тренерів підходу «рівний – рівному» – 10 осіб; працівники центрів зайнятості – 3 особи; працівники центрів реабілітації – 4 особи; працівники громадських, державних установ та бізнесу (для забезпечення працевлаштування, організації заходів та консультативної допомоги) – 8 осіб; представники ЗМІ для інформаційного супроводу та висвітлення ходу реалізації – 2 особи; керівники заходів – спеціалісти з вищою освітою за спеціальністю «Соціальна робота», «Психологія», які здійснюватимуть методичний супровід та координацію – 2 особи; родини військовослужбовців, які проживають у межах Вінницької громади, зокрема учасники бойових дій (АТО/ООС), які зможуть скористатися послугами – приблизно 55 родин (понад 100 осіб).

Тривалість проєкту – 18 місяців (січень 2026 р. – червень 2027 р.)

Етапи реалізації проєкту:

1. Підготовчий (січень-лютий 2026 року): на даному етапі нами буде здійснено проведення діагностичного дослідження рівня соціальної адаптації родин військовослужбовців (анкетування, інтерв'ю, опитування); формування робочої групи (соціальні працівники, психологи, юристи, освітяни) та створення індивідуальних маршрутів підтримки для кожної родини. Результати цього дослідження викладено у другому розділі. Вони засвідчили актуальність розроблення проєкту та стали підґрунтям для переходу до наступного етапу його реалізації.

2. Пілотний (березень-квітень 2026 року): на даному етапі передбачено підготовчі дії, необхідні для успішної реалізації проєкту в цілому. Зокрема, буде здійснено розробку детального кошторису із врахуванням усіх витрат на організацію заходів, оплату праці фахівців, інформаційне забезпечення та моніторинг результатів. Паралельно проводитиметься пошук і залучення спеціалістів у сфері соціальної роботи, психології, правового консультування та реабілітації, які володіють практичним досвідом роботи з родинами військовослужбовців та учасниками бойових дій.

Особливу увагу буде приділено інформаційно-просвітницькій роботі з

місцевими громадами. Їхні представники отримають чітку та достовірну інформацію про ситуацію соціально-психологічної адаптації родин військовослужбовців, з якими проблемами стикається ця категорія громадян, а також які ресурси громада може задіяти для надання підтримки. Це дозволить забезпечити прозорість процесу, сформувати суспільне розуміння важливості проблематики та залучити громаду до партнерства у реалізації проєкту.

3. Основний етап (травень 2026 року – квітень 2027 року). На цьому етапі відбуватиметься безпосередня реалізація проєкту та впровадження всіх запланованих практичних заходів. Зокрема, передбачено організацію та проведення регулярних зустрічей учасників із соціальними працівниками, психологами, юристами та тренерами, які спеціалізуються на питаннях соціальної адаптації родин військовослужбовців.

Важливим напрямом стане формування та функціонування груп самодопомоги, що дозволить учасникам ділитися власним досвідом подолання труднощів і отримувати взаємну підтримку. Також планується залучення військовослужбовців-тренерів у форматі «Рівний – рівному» для проведення тренінгів і практичних занять із розвитку соціальних навичок та стресостійкості.

Учасники матимуть можливість брати участь у заходах, організованих у співпраці з місцевими волонтерськими організаціями та центрами реабілітації. Особлива увага приділятиметься груповій та індивідуальній психологічній роботі, спрямованій на подолання посттравматичних станів, зниження рівня тривожності та відновлення внутрішніх ресурсів родини.

Крім того, у рамках цього етапу передбачено проведення освітніх і просвітницьких заходів для дітей та членів родин військовослужбовців, а також консультацій із питань працевлаштування та професійної перекваліфікації. Це дозволить забезпечити комплексний підхід, спрямований на відновлення життєвої стійкості та гармонійної інтеграції родин у громаду.

4. Підсумковий етап (травень-червень 2027 року). На завершальному етапі реалізації проєкту відбуватиметься систематизація та узагальнення отриманих результатів. Буде проведено повторне опитування учасників для оцінки рівня соціальної адаптації, довіри до інституцій та ефективності отриманих послуг у порівнянні з початковими даними. Результати моніторингу дозволять визначити найбільш успішні практики та виявити напрями, що потребують подальшого вдосконалення.

У цей період здійснюватиметься підготовка аналітичного звіту, до якого увійдуть кількісні та якісні показники ефективності проєкту, приклади успішних кейсів та рекомендації для органів місцевого самоврядування й соціальних служб. Паралельно відбудеться розробка дорожньої карти з інтеграції напрацьованих заходів у систему постійної роботи громади з родинами військовослужбовців.

Також планується проведення підсумкової конференції/громадських слухань, на яких буде представлено результати проєкту, обговорено перспективи його масштабування на інші громади та шляхи залучення додаткових ресурсів. До заходів підсумкового етапу залучатимуться представники влади, громадських організацій, освітніх і медичних установ, міжнародних партнерів та засобів масової інформації.

Таким чином, підсумковий етап забезпечить не лише завершення реалізації проєкту, а й формування умов для його довготривалості, інтеграції напрацьованих практик у соціальну політику громади та поширення позитивного досвіду на національному рівні.

Партнери проєкту: Вінницький міський центр соціальних служб; Центр реабілітації учасників бойових дій; Вінницький міський центр зайнятості; Вінницький обласний клінічний госпіталь ветеранів війни; Центр підтримки психологічного здоров'я «Відновлення»; ГО «Ветеранський простір»; ГО «Спілка учасників АТО Вінниччини»; БО ФГ «Подільська громада»; регіональні медіа – Вінниця.info.

Довгострокові результати проєкту, що очікується:

1. Сприяння формуванню позитивної мотивації до саморозвитку та активної участі у житті громади родин військовослужбовців.
2. Створення та закріплення груп взаємодопомоги, які зможуть функціонувати автономно після завершення проєкту.
3. Налагодження обміну практичним досвідом між фахівцями соціальної сфери, психологами, юристами, волонтерами та представниками бізнесу.
4. Профілактика кризових ситуацій у сім'ях військовослужбовців та зниження ризиків соціальної ізоляції.
5. Успішна соціальна та психологічна адаптація родин військовослужбовців до умов громади.
6. Розширення форм та методів соціальної підтримки на місцевому рівні, інтеграція інноваційних підходів у практику соціальних служб.
7. Підвищення рівня самореалізації членів родин військовослужбовців через навчання, працевлаштування та волонтерську діяльність.
8. Поглиблення розуміння серед населення громади специфіки соціально-психологічних труднощів, з якими стикаються військові та їхні сім'ї.
9. У випадку результативного завершення – зростання попиту на аналогічні ініціативи та можливість масштабування проєкту на інші громади України.

Короткострокові результати проєкту, що очікується:

1. Проведення прес-конференції з нагоди старту реалізації проєкту «Міцна родина – сильна громада».
2. Розміщення детальної інформації про проєкт у соціальних мережах, на офіційних сайтах партнерів та сайті Вінницької міської ради.
3. Створення груп взаємопідтримки для родин військовослужбовців (зокрема дружин/чоловіків, дітей, батьків) із закріпленням за кожною групою наставника на базі місцевих центрів соціальних служб.
4. Проведення тренінгової програми «Разом сильніші» для членів

родин військовослужбовців із використанням підходу «Рівний – рівному».

5. Проведення онлайн-зустрічей з фахівцями соціальних служб, психологами, юристами та волонтерами на тему «Адаптація родин військовослужбовців: виклики та практичні рішення».

6. Створення інфографіки (схеми) соціальної адаптації родин військовослужбовців, що включає компоненти: психологічну підтримку, правову допомогу, професійну перепідготовку та освітні можливості.

7. Розробка й публікація інформаційних матеріалів у вигляді брошур «Шлях до адаптації» та «Пам'ятка для родини військовослужбовця» за підтримки Департаменту соціальної та молодіжної політики Вінницької обласної державної адміністрації.

8. Підготовка та презентація відеоролика-звіту про виконану роботу для поширення у ЗМІ та соціальних мережах.

Основні результати діяльності, що будуть створені в процесі реалізації проєкту:

1. Розробка та реалізація тренінгової програми «Разом сильніші», спрямованої на розвиток соціальних навичок, підвищення стресостійкості та профілактику кризових станів у родинах військовослужбовців за принципом «Рівний – рівному».

2. Створення інфографіки соціальної адаптації родин військовослужбовців, що включатиме ключові складові: психологічну підтримку, правову допомогу, соціальну інтеграцію, професійну перепідготовку та освітні можливості для членів сімей.

3. Розроблення та друк інформаційних брошур: «Шлях до адаптації» та «Пам'ятка для родини військовослужбовця», які міститимуть поради щодо психологічної підтримки, правових питань, працевлаштування та можливостей соціальної інтеграції. Друковані матеріали будуть поширені серед учасників проєкту за підтримки Департаменту соціальної та молодіжної політики Вінницької ОДА.

4. Створення відеоролика-звіту про проведену роботу, що

висвітлюватиме історії успішної адаптації та кращі практики взаємодії громади з родинами військовослужбовців.

5. Платформа взаємодопомоги у форматі онлайн-групи (соціальні мережі або спеціальний онлайн-ресурс), яка дозволить родинам військових підтримувати комунікацію, обмінюватися досвідом і залишатися в контакті з фахівцями після завершення проєкту.

Ключові виконавці:

- керівник проєкту;
- координатор проєкту;
- наставники-консультанти – 5 осіб (відбір на конкурсній основі).

Особливості фінансування (змішане):

- кошти місцевого бюджету (Вінницька міська рада, профільні департаменти);
- грантові та інвестиційні надходження від міжнародних донорів;
- партнерська підтримка бізнес-структур (соціально відповідальний бізнес, локальні роботодавці);
- благодійні внески та підтримка громадських організацій.

Рівень реалізації: процес пошуку джерел фінансування.

3.2. План організаційних заходів створення та реалізації проєкту

Проєкт «Міцна родина – сильна громада» розрахований на 18 місяців та включає здійснення низки заходів, спрямованих на досягнення основної мети проєкту. План та короткий зміст запланованих заходів наведено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

План заходів зі створення та реалізації проєкту

«Міцна родина – сильна громада»

№	Назва заходу	Зміст заходу	Термін	Спеціаліст
---	--------------	--------------	--------	------------

з/п			виконання	
1	Прес-конференція «Старт проекту»	Прес-конференція щодо початку реалізації проекту, інформування громади та цільової групи про мету, завдання і можливості участі	Січень 2026	Керівник проекту, представники організацій-партнерів

Продовження табл. 3.1

2	Формування груп взаємопідтримки	Створення груп взаємопідтримки для родин військовослужбовців (ветеранів, дружин/чоловіків, дітей), закріплення наставників	Січень – лютий 2026	Соціальні працівники, психологи, волонтери
3	Тренінгова програма «Разом сильніші»	Серія тренінгів (15 заходів) за принципом «Рівний – рівному», спрямованих на розвиток соціальних навичок та стресостійкості	Травень 2026 – квітень 2027 (щомісяця)	Психологи, наставники-тренери
4	Зустрічі з практичними психологами та фахівцями	Ознайомлення учасників з методами адаптації, обмін досвідом, пошук шляхів вирішення кризових ситуацій	Травень 2026 – квітень 2027	Психологи, тренери (ветерани)
5	Зустрічі з успішно адаптованими ветеранами	Успішно адаптовані ветерани діляться досвідом подолання проблем та шляхами адаптації	Травень 2026 – квітень 2027	Соціальні працівники, ветерани-наставники
6	Розробка та поширення інфографіки	Створення інфографіки соціальної адаптації (психологічна, правова, соціальна, професійна підтримка)	Березень – квітень 2026	Дизайнери, юристи, психологи, соціальні працівники
7	Розповсюдження друкованих матеріалів	Брошури «Шлях до адаптації», «Пам'ятка родини військового», розповсюдження серед цільової аудиторії	Протягом усього проєкту	Соціальні працівники, фахівці ОДА
8	Освітньо-просвітницькі заходи	Арт-терапія для дітей, тренінги для батьків, заняття з психологічної підтримки	Червень – Вересень 2026	Психологи, освітяни
9	Фотосесія «Разом за життя»	Соціальна фотосесія родин військових для привернення уваги громади до проблем адаптації	Вересень 2026	Фотограф, соціальні працівники, психологи
10	Курси перекваліфікації	Організація курсів (ІТ, підприємництво, соціальні послуги), видача сертифікатів	Вересень 2026 – квітень 2027	Центри зайнятості, тренери
11	Ярмарки вакансій	Організація 2 ярмарків вакансій за участі роботодавців громади	Червень і жовтень 2026	Центри зайнятості, бізнес-партнери
12	Онлайн-зустрічі «Обмін досвідом»	Вебінари з фахівцями соціальних служб, психологами, юристами, волонтерами	Квартально 2026	Координатор, експерти

Продовження табл. 3.1

13	Міжсекторальні круглі столи	Діалоги влади, бізнесу, ГО та родин військових для узгодження стратегії підтримки	Травень 2026 і Січень 2027	Координатор, партнери
14	Підсумкове опитування	Повторне анкетування та інтерв'ю учасників для оцінки ефективності заходів	Травень 2027	Соціологи, координатор
15	Аналітичний звіт	Аналіз результатів, підготовка підсумкового звіту для громади і партнерів	Травень – червень 2027	Керівник, координатор
16	Підсумкова конференція	Презентація результатів, громадські слухання, поширення кращих практик	Травень 2027	Керівник, координатор, ЗМІ
17	Ролик-звіт	Створення та демонстрація відеоролика про результати реалізації проєкту	Червень 2027	Журналісти, медіафахівці

Для результативного та своєчасного виконання запланованих заходів проєкт потребує повного фінансового забезпечення. Його реалізація передбачається за рахунок кількох джерел: власних ресурсів організації, фінансової підтримки партнерів, коштів міського бюджету та залучених спонсорських внесків. Приблизний проєкт бюджету наведено у табл. 3.2

Таблиця 3.2

Проект бюджету для реалізації проєкту

«Міцна родина – сильна громада»

№ з/п	Статті витрат	Власне фінансування, грн.	Залучені кошти, грн.	Загальна сума, грн.
1	Оренда приміщення (18 міс. * 10 000 грн)	180 000	0	180 000
2	Комунальні послуги (18 міс. * 3 000 грн)	54 000	0	54 000
3	Оплата праці:			
3.1	Керівник проєкту (18 міс. * 10 000 грн)	0	180 000	180 000
3.2	Координатор проєкту (18 міс. * 8 000 грн)	0	144 000	144 000
3.3	Бухгалтер (18 міс. * 8 000 грн)	144 000	0	144 000
3.4	Психологи (2 особи * 18 міс. * 8 000 грн)	0	288 000	288 000

Продовження табл. 3.2

3.5	Наставники/тренери (15 тренінгів * 2 год * 2 000 грн)	0	60 000	60 000
3.6	Юрист/правозахисник (18 міс. * 8 000 грн)	0	144 000	144 000
4	Організаційні витрати на тренінги (15 тренінгів * 30 осіб * 200 грн)	0	90 000	90 000
5	Розробка та дизайн інфографіки соціальної адаптації	0	20 000	20 000
6	Поліграфічні послуги (брошури «Шлях до адаптації», «Пам'ятка родини військового»)	0	40 000	40 000
7	Оплата інформаційно-рекламних послуг	0	45 000	45 000
8	Зйомка та монтаж відео-ролика- звіту	0	20 000	20 000
9	Оренда технічного обладнання (проектор, ноутбук, комп'ютер)	30 000	0	30 000
10	Інші витрати (зв'язок, поштово- кур'єрські, канцелярія)	0	15 000	15 000
	Усього витрат за кошторисом	408 000	1 146 000	1 554 000

Як видно з табл. 3.2 частину витрати по проекту забезпечено власними коштами, але інша частина передбачає додаткове фінансування. Структуру витрат проекту подано на рис. 3.1

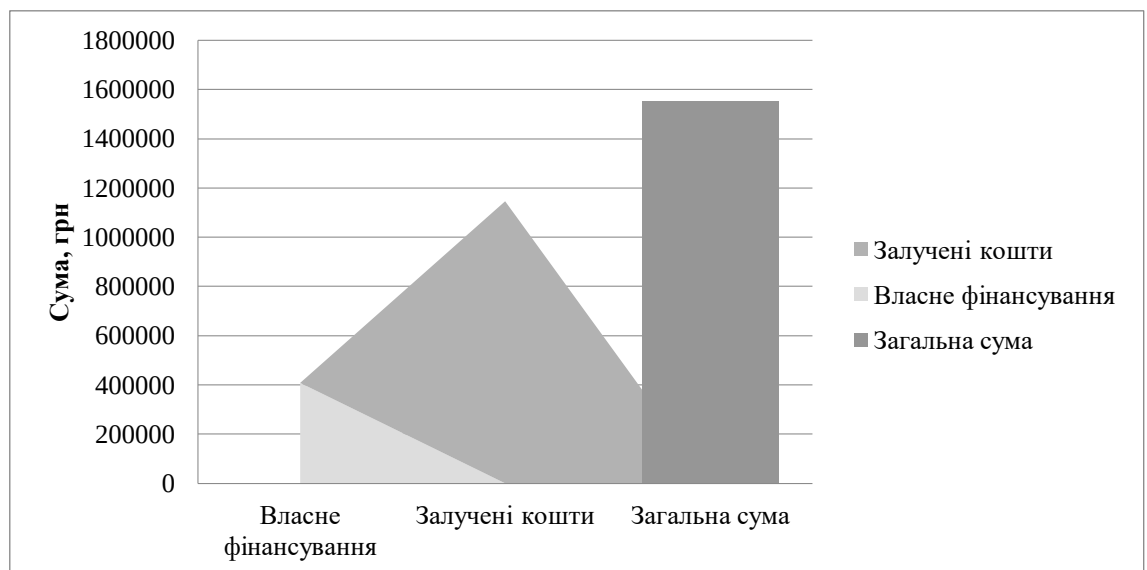

Рис. 3.1 Структура витрат проекту «Міцна родина – сильна громада»

У результаті реалізації соціального проекту «Міцна родина – сильна

громада» планується отримати позитивний результат, що проявиться у підвищенні рівня соціальної адаптації родин військовослужбовців та їх успішній інтеграції у життя громади. Родини отримають доступ до психологічної, правової та соціальної підтримки, а створені групи взаємопідтримки сприятимуть зміцненню внутрішньосімейних відносин і зниженню рівня ізоляції. Важливим результатом стане можливість для учасників пройти курси перекваліфікації, що підвищить їхні шанси на працевлаштування та самореалізацію. Проєкт об'єднає зусилля соціальних служб, органів влади, бізнесу та громадських організацій, створюючи сталу систему взаємодії задля підтримки ветеранів та їхніх сімей. Очікується зростання рівня обізнаності громади щодо проблем і труднощів адаптації, що сприятиме формуванню більш толерантного та чутливого середовища. Просвітницькі заходи допоможуть поширити розуміння важливості підтримки родин військових серед широких верств населення. Також реалізація проєкту дозволить зменшити ризики виникнення кризових ситуацій у сім'ях, сформувати навички конструктивного спілкування та взаємопідтримки. Отримані практики зможуть стати основою для масштабування проєкту в інших громадах України. У підсумку проєкт сприятиме розвитку соціальної єдності, зміцненню громади та створенню умов для гармонійного життя ветеранів і їхніх близьких.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі було представлено організаційну структуру соціального проєкту «Міцна родина – сильна громада», його план заходів та фінансовий кошторис. У цьому контексті варто зазначити, що формування чіткої організаційної моделі проєкту є ключовим чинником його результативності та ефективності. Проєкт спирається на міжсекторальну співпрацю, де провідну роль відіграють Вінницька міська рада, Вінницький міський центр соціальних служб, заклади освіти та охорони здоров'я, центри зайнятості, реабілітаційні установи, громадські організації та бізнес-партнери.

Така структура забезпечує комплексний підхід до розв'язання проблем адаптації родин військовослужбовців, а також дозволяє охопити різні напрями підтримки – від психологічної допомоги до працевлаштування та професійної перепідготовки.

Організаційна модель передбачає багаторівневу систему управління, у якій виділено ключових виконавців – керівника та координатора проєкту, наставників-консультантів, соціальних працівників, психологів, юристів, а також залучених експертів із волонтерського та бізнес-середовища. Кожна група фахівців має свою функціональну роль у досягненні загальної мети – забезпечення ефективної соціальної адаптації родин військових у громаді. Особливої ваги набуває принцип «Рівний – рівному», за яким ветерани-тренери долучаються до підтримки своїх побратимів і їхніх сімей. Такий підхід не лише підвищує довіру учасників до заходів проєкту, але й створює середовище взаєморозуміння та обміну досвідом.

План заходів, розрахований на 18 місяців, охоплює низку важливих ініціатив, серед яких: проведення прес-конференції для інформування громади про старт проєкту, формування груп взаємопідтримки, реалізація тренінгової програми «Разом сильніші», зустрічі з психологами, юристами та успішно адаптованими ветеранами, організація курсів перекваліфікації та ярмарків вакансій. Також у плані передбачено створення інформаційних та просвітницьких продуктів – інфографіки соціальної адаптації, брошур «Шлях до адаптації» та «Пам'ятка родини військовослужбовця», а також підсумкового відеоролика-звіту. Важливо, що заходи спрямовані не лише на подолання актуальних проблем, а й на формування стійких механізмів взаємодії родин з інституціями громади.

Фінансовий кошторис проєкту демонструє змішану модель фінансування: частину витрат покривають власні кошти організації, іншу – залучені ресурси з місцевого бюджету, міжнародних грантів, партнерської підтримки бізнесу та громадських організацій. Такий підхід свідчить про реалістичність проєкту та створює умови для його довгострокової

стабільності. Особливо важливо, що проєкт передбачає чітку структуру витрат, включаючи оплату праці спеціалістів, оренду приміщень, організаційні та інформаційні витрати, що підтверджує його практичну здійсненність.

Аналіз організаційної моделі та плану заходів дозволяє зробити висновок, що проєкт поєднує як короткострокові, так і довгострокові результати. До короткострокових належать: стартові прес-заходи, створення груп взаємопідтримки, запуск тренінгових програм, проведення консультацій та інформаційна кампанія. Довгострокові результати передбачають сталу роботу груп самодопомоги, профілактику кризових ситуацій у сім'ях, розвиток соціальних навичок і стресостійкості, підвищення довіри до інституцій громади, а також масштабування проєкту на інші регіони.

Таким чином, у третьому розділі було обґрунтовано, що проєкт «Міцна родина – сильна громада» має комплексну організаційну структуру, чіткий покроковий план реалізації та прозорий фінансовий механізм. Його ключова цінність полягає у створенні цілісної системи підтримки родин військових, де громада виступає надійним партнером, а родина – центральною одиницею соціальної стійкості. Реалізація цього проєкту забезпечить не лише розв'язання нагальних проблем сьогодення, але й стане вагомим внеском у формування нової культури взаємодії громади та ветеранів у післявоєнний період.

Отже, третій розділ підтверджує, що проєкт відповідає актуальним потребам Вінницької територіальної громади, має чітко визначені цілі, завдання, організаційні механізми та фінансові ресурси для їх досягнення. Він поєднує науково-методичну базу, результати попередніх емпіричних досліджень та практичну реалізацію заходів, що дозволяє очікувати на отримання відчутного соціального ефекту. У підсумку, «Міцна родина – сильна громада» постає як інноваційний і життєздатний проєкт, здатний зміцнити громаду через підтримку найціннішого ресурсу – родини військовослужбовця.

ВИСНОВКИ

Опрацювавши питання особливостей соціальної адаптації родин військовослужбовців на рівні громади нами було зроблено наступні висновки.

Проведений нами у першому розділі теоретико-методологічний аналіз дозволив систематизувати ключові підходи до розуміння соціальної адаптації родин військовослужбовців як багатовимірного процесу, що поєднує психологічні, соціально-економічні, правові та культурні виміри. На рівні понятійного апарату уточнено, що соціальна адаптація родини військовослужбовця – це динамічна система змін у структурі сімейних ролей, способах подолання стресу, мережах соціальної підтримки та взаємодії з інституціями громади, спрямованих на відновлення життєвої стійкості у контексті воєнних ризиків і післявоєнних наслідків.

Було показано, що наукова традиція розглядає адаптаційні процеси через низку комплементарних оптик: екологічно-системний підхід (родина як підсистема локальної екосистеми підтримки), біопсихосоціальна модель (взаємодія біологічних, психологічних та соціальних чинників стійкості), стресово-копінгові підходи (роль адаптивних стратегій подолання та соціального капіталу), а також наративні та ресурсно-орієнтовані парадигми (значущість сенсів, ідентичності та мереж взаємодопомоги). Інтеграція цих підходів у межах роботи дала змогу сформувати аналітичну рамку, яка не зводить адаптацію до окремих індикаторів (наприклад, лише до психічного здоров'я чи зайнятості), а трактує її як цілісний маршрут змін – від кризового реагування до стабілізації та самореалізації сім'ї.

Також нами було узагальнено міжнародний досвід підтримки родин військовослужбовців. Адаптація цих практик до українського контексту вимагає уважного врахування локальних ресурсів громад, правового поля та культурно-ціннісних орієнтирів.

Наступним кроком нами систематизовано чинне нормативно-правове

забезпечення в Україні, що регламентує соціальний захист ветеранів та їхніх сімей, доступ до соціальних, медичних, реабілітаційних, освітніх і правових послуг. Водночас ідентифіковано типові виклики імплементації: фрагментарність міжвідомчої взаємодії, нерівномірну доступність послуг на рівні громад, недостатню стандартизацію скринінгу/маршрутизації, дефіцит доказових програм сімейної підтримки та обмежені механізми оцінки результатів на місцевому рівні. Узгодження законодавчих норм з реальною практикою організації допомоги в громадах потребує локальних моделей координації, прозорих алгоритмів направлення та трирівневого моніторингу (вхідний скринінг – проміжний контроль – підсумкова оцінка впливу).

Загалом, перший розділ заклав концептуальні підвалини роботи: підтвердив актуальність проблематики адаптації родин військовослужбовців у період тривалої війни, окреслив інтегральну аналітичну рамку для оцінки потреб та планування втручань, виокремив релевантні зарубіжні практики, потенційно придатні для локальної імплементації, та окреслив нормативно-правові можливості й обмеження, які мають бути враховані при розробці та реалізації муніципальних програм підтримки. Це створило необхідні передумови для переходу до емпіричного дослідження в другому розділі.

Другий розділ було присвячено організації та результатам емпіричного дослідження в межах Вінницької територіальної громади. Вибірка (80 родин; 90 опитаних осіб) структурована за статусом військовослужбовця (активна служба; поранення/реабілітація; демобілізовані; родини загиблих), із дотриманням квот за локацією (місто/передмістя) та наявністю дітей. Дотримано етичних стандартів: інформована згода, конфіденційність, добровільність участі. Також нами було використані інструменти – Опитувальник соціальних навичок (А. Гольдштейн), методика «Q-сортування» (В. Стефансон), авторська анкета соціальної адаптації родини та опитувальник довіри до інституцій – які забезпечили комплексну діагностику: від індивідуальних компетенцій комунікації і саморегуляції до поведінкових тенденцій у групі, уявлень про себе та якісних показників взаємодії з

інституціями. Така методологічна композиція дозволила: з'ясувати, які саме соціальні навички є ресурсними/дефіцитними в різних підгрупах; виокремити патерни групової поведінки (залежність/незалежність, товариськість/нетовариськість, прийняття/уникнення боротьби), релевантні для побудови груп самодопомоги; співвіднести індивідуально-сімейні результати з рівнем довіри до інституцій та зверненням по допомогу.

По-перше, було підтверджено, що рівень сформованості базових соціальних навичок та стресостійкості істотно корелює з успішністю адаптації сім'ї (якість комунікації, здатність домовлятися, планувати дії, конструктивно відповідати на конфлікт/критику). По-друге, довіра до інституцій (соціальні служби, місцеве самоврядування, медичні/освітні заклади) виступає «мостом» до послуг: у підвибірці родин з вищою довірою спостерігається більша готовність звертатися за допомогою та вища задоволеність отриманими інтервенціями. По-третє, поведінкові тенденції у групі, виявлені «Q-сортуванням», прямо інформують дизайн групових форматів (комбінація менших стабільних груп з «мікро-ролями» і чіткими правилами безпеки зменшує ризики уникнення взаємодії і підвищує участь). По-четверте, родини загиблих та родини з досвідом важких поранень/реабілітації мають підвищені ризики емоційного вигорання та соціальної ізоляції, що потребує пріоритетного доступу до індивідуальної терапії, сімейного консультування.

Отримані результати мають безпосередню прикладну цінність: вони стали емпіричною основою логіки втручань у третьому розділі – від структури груп самодопомоги і програми тренінгів до маршрутів скерування та інформаційної кампанії. Водночас виявлені обмеження (обсяг вибірки, локальність контексту, потенційні самооцінні упередження онлайн-опитування) окреслюють напрямки подальшого вдосконалення: розширення географії, повторні хвилі вимірювань, включення контрольних/порівняльних груп, використання стандартизованих шкал ментального здоров'я та функціонування сім'ї. Всі ці висновки було інтегровано у модуль проєкту

«Міцна родина – сильна громада».

Третій розділ перетворює теоретичні положення і емпіричні висновки на структурований, ресурсно прорахований та керований до результатів соціальний проєкт рівня громади. Запропонована організаційна модель вирізняється міжсекторальною координацією (місцева влада – соціальні служби – медичні й освітні заклади – реабілітаційні центри – центри зайнятості – ГО – бізнес – медіа) та подвійною логікою втручання: сімейно-орієнтовані (індивідуальна/сімейна/групова психологічна допомога, правовий і соціальний супровід, батьківські компетенції, підтримка дітей) і громада-орієнтовані (формування груп самопомоги, інформаційні кампанії, партнерства з роботодавцями, волонтерські/культурні ініціативи).

Проєкт має чіткі цілі, завдання, деталізований план заходів, який відображає логіку етапів: підготовчий – пілотний – основний – підсумковий. Ключові елементи дизайну напряду походять з емпіричних даних: групи взаємопідтримки побудовано з урахуванням виявлених «Q-профілів»; тренінгова програма «Разом сильніші» таргетує дефіцити соціальних навичок і саморегуляції; маршрути скерування з'єднують психологічну, правову, соціальну та кар'єрну підтримку; інфографіка/брошури підвищують зрозумілість і передбачуваність допомоги; публічні заходи (ярмарки вакансій, круглі столи, прес-події) підвищують довіру та зменшують стигму звернення.

Очікувані короткострокові результати включають запуск комунікації з громадою, формування груп самопомоги, надання психологічних/правових/соціальних послуг, зростання обізнаності та налагодження партнерств. Довгострокові результати – інституціоналізація сталих механізмів сімейної підтримки на рівні громади, профілактика сімейних криз, підвищення рівня самореалізації членів родин, зміцнення довіри до інституцій, масштабування моделі на інші громади. Важливим наслідком є посилення соціальної згуртованості: відчуття приналежності, безпеки і взаємної відповідальності між родинами військових та громадою.

Узагальнюючи третій розділ, зазначимо: проєкт відповідає виявленим

потребам цільової аудиторії та логіці місцевої політики; його структура дозволяє забезпечити безперервність допомоги – від первинного скринінгу до стійкої інтеграції; модель управління і фінансування реалістична та підкріплена конкретними партнерами; система моніторингу і звітності закладена в дизайн; створено основу для масштабування та політичної адвокації сталих муніципальних сервісів для військових родин.

Отже, результати всіх трьох розділів складаються у цілісну логіку: від теорії та права → через емпірику та діагностику → до конструкції керованого, вимірюваного та стійкого соціального проєкту. «Міцна родина – сильна громада» має потенціал стати зразком муніципальної політики підтримки родин військовослужбовців, що посилює людський капітал і соціальну єдність у післявоєнному відновленні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаєв Н.А., Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В., Ткаченко В.В. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців : метод. посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.
2. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посібник / ред. кол.: О.В. Епель, Т.Л. Лях, І.В. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.
3. Алєндарь Н. Соціальна адаптація: теоретичний аспект. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2009. №28. С. 85–92.
4. Алещенко В. Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій. *Психологічний журнал*. 2022. №8. С. 6–16.
5. Андрєєнкова В.Л., Бандурка І.О., Бочкор Н.П. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посібник. Київ : Україна, 2015. 174 с.
6. Артеменко А., Батаєва К. Мілітарна ідентичність та соціальна адаптація ветеранів АТО/ООС : монографія. Харків : Вид-во ХГУ «НУА», 2022. 192 с.
7. Архипова С.П., Бік О.Я. Соціальна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО, звільненими в запас. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. №6 (344). Ч. 1. С. 64–77.
8. Бакка Ю. Посттравматичний стресовий розлад та його вплив на особистість після війни. *Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності* : зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції (Київ, 15 квітня 2022 р.). Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2022. С. 129–132.
9. Бейкун А., Клачко А. Соціальний захист військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення та сутність. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №6. С. 90–94.
10. Беспалько А., Шумейко А. Основи військово-соціальної роботи у Збройних Силах України та арміях провідних країн світу. *Вісник Київського*

національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота». Т. 1 №5. 2019. С. 6–10.

11. Белай С., Васищев В., Ліпатов І., Бубенець А. Особливості організації соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах виникнення надзвичайних обставин. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. 2022. №4 (86). С. 22–35.

12. Блинова О.Є., Бабатіна С.І. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості : кол. монографія. Херсон, 2018. 428 с.

13. Буряк О. Військовий синдром «АТО»: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2015. Вип. 2. С. 176–181.

14. Вдовиченко Т. Соціальна та професійна адаптація звільнених військовослужбовців як об'єкт фінансового забезпечення. *Світ фінансів*. 2017. №1 (50). С. 166–180.

15. Горбунова В., Савиченко О., Тичина І., Портницька Н. Посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я : метод. посібник для соціальних працівників. 2022. 61 с.

16. Гордієнко Є.П. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. *Ефективність державного управління*. 2018. №1 (54). С. 117–125.

17. Гульбс О.А., Кобець О.В. Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій. *Психологічний журнал*. Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. Вип. 7. С. 100–106.

18. Гута С.С. Поняття «кризова ситуація, зумовлена воєнно-політичними чинниками», «воєнно-політична криза» в теорії державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №7. С. 216–220.

19. Давиденко Г., Найчук В., Немаш Л. Жінка в час війни: волонтерка, лідерка. Вінниця : Вінницький інститут Університету «Україна», ГО «Соціальна перспектива», 2022. 81 с.

20. Дідик Н.Ф. Соціально-психологічна підтримка членів родин військовослужбовців як чинник впливу на морально-психологічний стан бійця під час виконання завдань у зоні АТО. *Український психологічний журнал*. 2018. №1 (7). С. 41–57.

21. Дубич К.В. Історія і теорія соціального забезпечення в Україні та за кордоном : навч. посібник. Т. 1. Львів : «Магнолія 2006», 2024. 272 с.

22. Дуля А.В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. 2020. №2 (27). С. 193–198.

23. Жиленко Р.В. Дослідження основних потреб учасників АТО та членів їх сімей в соціальних послугах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 1 (42). С. 68–73.

24. Запорожан Л.П., Кравець Н.О. Стратегія планування соціальних програм у громадському здоров'ї. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2021. №1. С. 66–69.

25. Загребельний В. Соціальна підтримка військовослужбовців та їхніх сімей – це питання, яке завжди на часі. *Армія Inform*. 2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/04/22/soczialna-pidtrymka-vijskovosluzhbovcziv-ta-yihnih-simej-cze-pytannya-yake-zavzhdy-na-chasi/>.

26. Зверева І.Д. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. Київ-Симферопіль : Універсум, 2012. 536 с.

27. Іванова І.Б. Соціальна робота з людьми похилого віку : навч. посібник. Київ : Університет «Україна», 2023. 220 с.

28. Капська А.Й., Пеша І.В., Міхєєва О.Ю., Соляник М.Г. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями : навч.-метод. посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. 328 с.

29. Коваленко Л.В. Організація надання соціальних послуг в умовах воєнного стану та поствоєнний період: концептуальне бачення. *Забезпечення*

стійкості системи публічної влади та управління в умовах воєнного стану та відновлення України : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнар. участю (18 травня 2023 р.). Одеса : Одеська політехніка, 2023. 621 с.

30. Ковальова І., Попова Г. Проблемні питання психосоціальної реабілітації учасників бойових дій та їх родин. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2019. №4. С. 45–54.

31. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення : метод. посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.

32. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О. Психодіагностика лідерських якостей військовослужбовців : метод. посібник. Київ : ТОВ «7БЦ», 2023. 171 с.

33. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О., Хоружий С.М., Ларіонов С.О., Сириця М.В. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами : метод. посібник. Київ, 2023. 175 с.

34. Коляда Н., Левченко Н. Технології соціальної роботи : навч. посібник. Умань : «ВІЗАВІ», 2018. 337 с.

35. Коробка Л.М. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації : монографія. Київ, 2019. 306 с.

36. Костишин Е., Кіндій І. Деякі аспекти впровадження зарубіжного досвіду соціально-психологічної адаптації ветеранів та учасників бойових дій в Україні. *Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції студентів, курсантів та молодих вчених (9 листопада 2022 р.). Львів : ЛДУ БЖД, 2022. С. 37–43.

37. Кравець Н.О., Климук Н.Я. Особливості запровадження соціальних програм в умовах військового стану в Україні. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2023. №3 (97). С. 76–79.

38. Кравченко О.О. Соціальне обслуговування і соціальне забезпечення як основні форми надання соціальних послуг. *Проблеми соціальної роботи*:

філософія, психологія, соціологія. 2018. №1 (11). С. 67–72.

39. Купенко О.В. Соціальна робота: від теорії до практики : навч.посібник. Суми : Сумський державний університет, 2020. 192 с.

40. Лелеченко А.П. Роль громадських організацій у забезпеченні соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей у рамках державно-громадського партнерства. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. №1 (9). С. 488–499.

41. Ломоносова Н., Хелашвілі А., Назаренко Ю. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби : посібник. 2024. 132 с. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/soczposlugy_digital.pdf.

42. Лукашевич М.П., Семігіна Т.В. Соціальна робота. Теорія і практика : підручник. Київ : Каравела, 2023. 368 с.

43. Мазуренко Л.І. Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 223–231.

44. Марко І.Ю., Марко Є.І., Чернишова І.М. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України ім. І. Черняхівського*. 2019. №2. С. 135–142.

45. Мартиненко С.О. Соціальна адаптація учасників воєнних конфліктів як технологія попередження соціальної напруги. *Габітус*. 2020. Т. 1. №12. С. 57–62.

46. Мозальов В.Є., Салій І.Ю. Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України в умовах збройної агресії Російської Федерації. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. №5 (69). С. 110–115.

47. Назмієв А. Сутність і зміст соціально-психологічної роботи з військовослужбовцями, ветеранами війни та членами їх родин. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2025. №1 (56). С. 150–153.

48. Основи військової психології : навч. посібник / Г.В. Бондарев, П.П. Круть. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 272 с.
49. Основи соціальної психології : підручник для закладів вищої освіти / П.П. Горностай, М.М. Слюсаревський, В.О. Татенко та ін. Київ : Талком, 2018. 580 с.
50. Пилипчук Я.В., Пономаренко Л.О. Проблема реабілітації від психологічних травм крізь призму праць українських педагогів та психологів. *Науково-педагогічні студії*. Київ : ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, 2024. Вип. 8. С. 99–124.
51. Пирог Г.В., Удод С.Ю. Вплив комунікації в сім'ях військовослужбовців та адаптація в родинях військових під час воєнних дій в Україні та США. *Science and innovation of modern world*. 2023. Р. 417–422.
52. Пирог Г.В., Шмиглюк О.Г., Горбачук Ю.О. Особливості психологічних станів учасників антитерористичної операції / операції об'єднаних сил. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. №3. Т. 2. С. 130–134.
53. Пінчук Р.С., Письменна О.П. Покращення соціального і правового захисту військовослужбовців Збройних Сил України як запорука формування професійного війська. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2020. Вип. 60. С. 83–89.
54. Понятійно-термінологічний білінгвальний словник: соціальна сфера / І.В. Літяга, С.М. Ситняківська; за заг. ред. Н.А. Сейко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 224 с.
55. Попов М. Медіаграмотність як інструмент психоосвітньої підтримки в роботі з ПТСР: європейський досвід і можливості для України. *Професійна підтримка в умовах постконфлікту: європейський досвід для українських фахівців* : матеріали міжн. наук.-практ. конф. у межах міжнародного проєкту EU4YOUTH – Post-conflict Education and Trauma-Informed Pedagogy Programme (23 травня 2025 р.) : збірник тез. Київ : Вид-во УДУ ім. М. Драгоманова, 2025. С. 179–184.

56. Право на захист: благодійний фонд : веб-сайт.
URL: <https://r2p.org.ua/>.

57. Право соціального забезпечення : підручник / О.М. Ярошенко, А.М. Слюсар, І.А. Вєтухова та ін. Харків : Право, 2019. 376 с.

58. Працевлаштування військовослужбовців: гарантії та пільги.
Електронна система Ок. Кадровик. 2021.
URL: <https://kadrovik.isu.net.ua/news/525528-pratsevlashtuvannya-viyskovosluzhbovt-siv-harantiyi-ta-pilhy>.

59. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг : Наказ Міністерства соціальної політики України №175-Н, редакція від 11.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24#Text>.

60. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг : Наказ Міністерства соціальної політики України №429, редакція від 29.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>.

61. Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення положень про структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій та організації діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей : Наказ Міністерства соціальної політики України №263-Н, редакція від 31.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0263739-23#Text>.

62. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення та функціонування ветеранських просторів : Наказ Міністерства у справах ветеранів України №168, редакція від 05.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168923-24#Text>.

63. Про затвердження Положення про службу супроводу військовослужбовців та членів їх сімей в системі Міністерства оборони України : Наказ Міністерства оборони України №59, редакція від 29.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0213-25#Text>.

64. Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці / територіальної громади у соціальних послугах : Наказ Міністерства соціальної політики України №130-Н, редакція від 19.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-23#Text>.

65. Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проєктів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка : Постанова Кабінету Міністрів України №1049, редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2011-%D0%BF#Text>.

66. Положення про Єдиний державний реєстр ветеранів війни : Постанова Кабінету Міністрів України №700, редакція від 30.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/700-2019-%D0%BF#Text>.

67. Про внесення змін до Положення про Єдиний державний реєстр ветеранів війни : Постанова Кабінету Міністрів України №966, редакція від 23.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-2024-%D0%BF#Text>.

68. Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей : Закон України № 1763-IV, редакція від 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1763-15#Text>.

69. Про організацію надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України №587, редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>.

70. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України №2011-XII, редакція від 22.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

71. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України №3551-XII, редакція від 30.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3551-12?utm_source=chatgpt.com#Text.

72. Про схвалення Концепції Державної цільової програми соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2017 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України №1068-2013-р від 18.06.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2013-%D1%80#Text>.

73. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України №1233-р від 09.10.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-konceptsiyi-derzhavn-a1233r>.

74. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України №1209-р, редакція від 29.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#Text>.

75. Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями : навч.-метод. посібник / А. Неурова, А. Романишин. Київ, 2023. 335 с.

76. Романишин А.М., Черевичний С.В., Остапчук О.П., Неурова А.Б., Мараєва В.В. Профілактики та вирішення конфліктів у сім'ях військовослужбовців : метод. посібник. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2023. 115 с.

77. Седих К. Психологія сім'ї : навч. посібник: Київ : ВЦ «Академія», 2017. 192 с.

78. Система соціального захисту в Україні : навч. посібник / уклад. О.О. Матрос. Умань : Візаві, 2021. 175 с.

79. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. №2 (52). С. 3–20.

80. Соболевська М. Генеза та розвиток поняття «соціальна інтеграція» в соціологічній теорії: від класики до сучасності. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. Т. 1. №28. С. 13–19.

81. Соляник М.Г., Скидан Ю.М. Зміст та форми соціальної роботи з

сім'ями військовослужбовців. *Науковий журнал Хортицької національної академії (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)*. 2024. Вип. 1 (10). С. 157–161.

82. Сороківська О.А., Котовська І.В., Луциків І.В. Формування ефективної політики зайнятості ветеранів АТО: загальнодержавний та регіональний аспекти. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №18. С. 366–372.

83. Соціальна адаптація обдарованої особистості: від дитинства до юності : метод. посібник / К.А. Андросович, Л.І. Ткаченко, Г.В. Ільїна, І.О. Якимова, В.М. Шульга. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 106 с.

84. Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки : метод. посібник / О.В. Герасименко, І.М. Горбенко, О.Д. Дєточка, В.М. Дембіцький та ін. Київ : НДЦГПЗС України, 2023. 130 с.

85. Соціальне суспільство: організація, безпека, публічне управління / за заг. ред. В. Бебика, Н. Мякушко : монографія. Варшава-Київ : Талком, 2025. 272 с.

86. Спіріна Т.П., Лунь К.О. Надання інтегрованих соціальних послуг в Україні: міждисциплінарний підхід. *Науковий журнал «Інноваційна педагогіка»*. 2021. Вип. 40. С. 215–218.

87. Спіріна Т.П., Лях Т.Л., Рогожинська В.Є. Принципи міждисциплінарної взаємодії у соціальній роботі. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка*. 2020. №27 (3). С. 224–228.

88. Стаємо сильнішими разом : методичний поради́ник з використання ресурсів ОДГ/ОПЛ у роботі з дитячими спільнотами задля сприяння інтеграції дітей, які опинилися в умовах війни / уклад: М. Гриньова,

Д. Карпенко, О. Солнцева; за заг. ред.: Н.Г. Протасової, В.В. Полторак, Ю.О. Молчанової. Київ, 2023. 165 с.

89. Схід SOS: Всебічна допомога постраждалим від збройного конфлікту : веб-сайт. URL: <https://east-sos.org/>.

90. Трубавіна І.М. Соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх сімей та військово-соціальна робота в Україні: історичний аспект і закордонний досвід / І.М. Трубавіна, Л.Г. Цибулько, А.Ю. Мартинюк. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1 (48). С. 414–418.

91. Туленков М.В. Системний підхід в управлінні соціальними організаціями : підручник. Київ : Каравела, 2023. 508 с.

92. Фуштей О., Саранча І. Особливості психологічної реабілітації дітей, які пережили травматичний досвід воєнних дій. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*. 2023. №1 (57). С. 41–45.

93. Шаповалова Т.М. Економічні основи соціального забезпечення : навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 128 с.

94. Шинкаренко І. Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатичні проблеми. *Спеціальний випуск: науковий вісник*. 2022. №2. С. 550–557.

95. Шолудько Ю.О. Соціальний захист військовослужбовців за законодавством України. *Актуальні проблеми сучасного права*. 2018. С. 55–68.

96. Шургай І.О., Бриндіков Ю.Л. Соціальна робота з комбатантами в системі соціальних служб. *Актуальні питання соціальної роботи: надбання, проблеми, перспективи: збірник наукових праць студентів та викладачів*. 2023. С. 152–155.

97. Berry J.W. Acculturation and Adaptation in a New Society. *Applied Psychology*. 1997. №46 (1). P. 5–34.

98. Blackburn D. Social Work in the Military Considering a Renewed Scope

of Practice. *Canadian Military Journal*. 2016. №15. P. 34–43.

99. Brooks M., Graham-Kevan N., Lowe M., Robinson S. Rumination, event centrality, and perceived control as predictors of post-traumatic growth and distress: The Cognitive Growth and Stress model. *British Journal of Clinical Psychology*. 2017. №56 (3). P. 286–302.

100. Bundesministerium der Verteidigung. *Die Familienbetreuungsorganisation der Bundeswehr*. Berlin, 2014. 22 p. URL: <https://www.bundeswehr.de/resource/blob/5970844/890ca387d0e3e9434fb41bd742cd0c46/familienbetreuungsorganisation-data.pdf>.

101. Department of Defense. DoD Instruction 1342.22: *Military Family Readiness*. 05.08.2021. 57 p. URL: <https://www.esd.whs.mil/Portals/54/documents/DD/issuances/dodi/134222p.pdf>.

102. Department of Defense. DoD Instruction 1315.19: *Exceptional Family Member Program*. 22.06.2023. 43 p. URL: <https://www.esd.whs.mil/portals/54/documents/dd/issuances/dodi/131519p.pdf>.

103. Department of National Defence (Canada). *Evaluation of Military Family Support Programs and Services*. Ottawa : Chief Review Services, 2013. 34 p. URL: https://www.canada.ca/content/dam/dnd-mdn/migration/assets/FORCES_Internet/docs/en/about-reports-pubs-audit-eval/p0970-eng.pdf.

104. DoD / Military OneSource. *Expanded Eligibility for MyCAA Financial Assistance*. 13.09.2024. URL: <https://download.militaryonesource.mil/12038/MOS/Factsheets/tcop/tcop-factsheet-2024-expanded-eligibility-for-mycaa-financial-assistance.pdf>.

105. Duszczyk M., Kaczmarczyk P. Wojna i migracja: napływ uchodźców wojennych z Ukrainy i możliwe scenariuszy na przyszłość. *Centre of Migration Research Newsletter*. 2022. №4 (39). URL: <https://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/04/Spotlight-APRIL-2022-PL.pdf>.

106. Ezawa I., Hollon S. Cognitive Restructuring and Psychotherapy Outcome: A Meta-Analytic Review. *Psychotherapy*. 2023. №13;60 (3). P. 396–406. DOI: 10.1037/pst0000474.

107. Israel Ministry of Defense, Rehabilitation Department. *Information for the Wounded Soldier (English)*. Tel-Aviv, 2023. 12 p. URL: <https://www.voaafrika.com/a/israel-grapples-with-the-need-to-rehabilitate-wounded-soldiers-/7415794.html>.

108. Karpenko L., Izha M. International Retrospective of the Anti-Corruption Standards Development in the Economic Security System of Ukraine. *Journal of Public Policy and Administration*. USA. 2023. Vol. 7. №1. P. 18–24.

109. Levitsky S., Way L. The New Competitive Authoritarianism. *Journal of Democracy*. 2020. Vol. 31. №1. P. 50–65.

110. McLay R.N., Spira J.L., Wiederhold B., Wiederhold M. Using virtual reality exposure therapy to treat PTSD in combat veterans: Review of current research and future directions. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 2018. Vol. 21. №5. P. 318–322.

111. Oberg K. Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments. *Practical Anthropology*. 1960. №7. P. 177–182.

112. Overchuk V., Liashch O., Ihnatovych O., Sarancha I., Boiarskyi N., Boiarska Z. Psychological resources of the individual style of overcoming stress in the conditions of military aggression. *Amazonia Investiga*. 2023. №12 (62). P. 221–229.

113. Solomon Z. *Combat Stress Reaction: The Enduring Toll of War*. Tel Aviv : Tel Aviv University Press, 2020. 300 p.

114. UK Ministry of Defence. *UK Armed Forces Families Strategy 2022–2032*. London, 2022. 28 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/61e80893e90e07037ac9e10b/UK_Armed_Forces_Families_Strategy_2022_to_2032.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика - Опитувальник соціальних навичок (А. Гольдштейн)

Реєстраційний бланк

П.І.Б. _____

№ з/п	Варіанти відповіді				
	Завжди	Часто	Іноді	Рідко	Ніколи
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					
21					
22					
23					
24					
25					
26					
27					
28					
29					
30					
31					
32					
33					
34					
35					
36					
37					

Перелік навичок

1. Включитися в розмову з ким-небудь.
2. Перейти в розмові до питання, що Вас цікавить, детально обговорити його і відповісти на питання співрозмовника.
3. Дати іншій людині зрозуміти, що Ви уважно вислухали її і потім уміло завершити розмову якимось доречним зауваженням.
4. Вислуховувати іншу людину, бути уважним до неї, постаратися зрозуміти її і показати їй свою зацікавленість.
5. Сказати комплемент, сказати співрозмовникові, що Вам щось подобається в ньому або його діях.
6. Дати зрозуміти іншій людині, що Ви вдячні їй за те, що вона зробила для Вас.
7. Підтримати людину, якщо вона сумнівається в своїх силах.
8. Попросити про допомогу: попросити кого-небудь допомогти Вам кваліфіковано справитися зі складною ситуацією, з якою Ви не можете справитися самотійно.
9. Доступно пояснити кому-небудь, що і як йому робити.
10. Виразити ніжні почуття, дати зрозуміти кому-небудь, що Ви небайдужі до нього (до неї).
11. Звернутися зі скаргою: дати комусь зрозуміти, що він винуватий перед Вами і спробувати знайти рішення проблеми.
12. Переконати іншу людину, що Ваша точка зору на щось більш правильна і більш продуктивна, ніж її.
13. Виразити свою незадоволеність, виразити своє обурення прямо і чесно.
14. Дати іншій людині зрозуміти, що Вам приємна її похвала і що Ви її цінуєте.
15. Відгукнутися на переживання іншої людини, спробувати зрозуміти те, що відчуває інша людина і виразити їй своє розуміння.
16. Вибачитись – сказати кому-небудь, що Ви щиро жалкуєте, про те що спричинили йому неприємність.
17. Виконання вказівок – строго дотримуватися інструкції і виконувати відповідні дії.
18. Реакція на умовляння – врахувати пропозиції іншої людини, порівняти їх зі своїми ідеями і вирішити який образ дії буде краще для Вас за кінцевим рахунком.
19. Реакція на невдачу – виділити, що у Ваших діях було неправильно і що можна змінити, щоб успішно діяти в майбутньому.
20. Розібратися в суперечливих заявах: з'ясувати, що в словах іншої людини відповідає дійсності.
21. Реагувати на скаргу – справедливо реагувати на незадоволення іншої людини в ситуації, винуватцем якої є Ви.
22. Спробувати зрозуміти гнів іншої людини і показати їй, що Ви прагнете зрозуміти її.
23. Вирішити, чого Ви хочете добитися і наскільки це реально.
24. Вирішити, яка спеціальна інформація Вам потрібна, і звернутися за нею

до компетентних людей.

25. Зосередитися на виконанні завдання, створити такі умови, які дозволять Вам зробити роботу ефективно.

26. Оцінка власних здібностей – чесно і неупереджено оцінити свої здібності, щоб визначити, наскільки Ви компетентні у відповідній справі.

27. Приготуватися до нелегкої розмови – наперед обґрунтувати свою позицію в розмові, яка обіцяє бути важкою.

28. Виділення пріоритетних проблем – вирішити, яка з проблем найважливіша, і яка повинна бути вирішена в першу чергу.

29. Ухвалити рішення – оцінити, яке з можливих рішень є найреалістичнішим, намітити більш реальніший образ дій, який, на Вашу думку, відповідає Вашим інтересам.

30. Визначити, які саме відчуття Ви відчуваєте.

31. Визначити винного – визначити, чий саме дії (Ваші або когось іншого) стали причиною того, що відбулося.

32. Звернення з проханням – попросити у відповідних людей те, що Вам потрібно і те, чого Ви хочете.

33. Релаксація – заспокоїтися і розслабитися, коли Ви напружені.

34. Самоконтроль – оволодіти собою, не допускаючи зриву.

35. Переговори – прийти до компромісного рішення в спорі з іншою людиною.

36. Допомогти іншій людині, коли вона не може сама впоратися зі своїми проблемами.

37. Самоствердження – відстоювати свою позицію, показавши іншим, що Ви хочете, відчуваєте або думаєте з приводу чого-небудь.

Обробка та інтерпретація результатів

Увага! Не підлягають аналізу бланки з довільно вибраними випадковими відмітками, а також ті, в яких більше 9 вищих або нижчих оцінок, оскільки в цьому випадку може йтися про неадекватне сприйняття власної соціальної поведінки або соціальної поведінки оточуючих.

I. Початкові навички (навички 1-4) – деякі мінімальні уміння, які дозволяють людині вступати в контакт з іншими людьми, брати участь в розмові.

II. Самовираження в розмові (навички 5-13) – уміння виразити свої відчуття і переживання або передати інформацію іншій людині.

III. Реакція на думку іншої людини в розмові або на те, що вона переживає (навички 14-22).

IV. Навички планування майбутніх дій (навички 23-29) – перш ніж розмовляти з іншими людьми або щось робити, необхідно це спланувати і як слід підготуватися до майбутньої дії.

V. Альтернативи агресивній поведінці (навички 30-37) – яким чином уникнути конфлікту і руйнування відносин або поводитися в конфліктній ситуації більш продуктивним способом.

1. Кількісний аналіз.

Обробка опитувальника соціальних навичок передбачає обрахування *середньої оцінки своїх соціальних здібностей* – це середнє арифметичне за рівнем оцінки успішності соціальних навичок для себе. Відповідям приписується значення від 1 до 5 балів (1 – «ніколи», 2 – «рідко», 3 – «іноді», 4 – «часто», 5 – «завжди»). Отримане середнє арифметичне значення за 37 навичками в нормі звичайно буває більше 3,10 і менше 3,85. Якщо отримана цифра вище за цей діапазон, то можна говорити про завищену самооцінку рівня розвитку соціальних навичок, переоцінці своїх соціальних здібностей.

Якщо отримана цифра нижче вказаного діапазону, то можна говорити про занижену оцінку своєї соціальної поведінки, заниженні своїх соціальних здібностей. В тому випадку, якщо ці показники нижче 2 або вище 4, можна говорити про неадекватну оцінку досліджуваним своєї соціальної поведінки.

2. Якісний аналіз.

2.1. *Список недостатньо розвинутих соціальних навичок (крайні негативні оцінки)* – слід визначити і виділити ті навички, які даний досліджуваний оцінює як такі, якими він абсолютно не володіє (відповідь «ніколи» – відповідає оцінці «1»). Зазвичай ті навички, якими не володіють, складають певний комплекс – дезадаптаційний комплекс і бувають пов'язані між собою. Як правило, в цьому комплексі одна з недостатньо розвинутих навичок грає ведучу роль, порушення саме цієї навички більш за все позначається на комунікативних невдачах досліджуваного.

2.2. *Визначення провідних порушень* – слід визначити, яка з 5 груп навичок (I – початкові навички; II – самовираження; III – реакція на думку або поведінку іншої людини; IV – навички планування; V – навички альтернативи агресивній поведінці) складає найбільшу проблему для даного досліджуваного.

Найсерйознішим порушенням відповідають недостатньо розвинуті I) *початкові соціальні навички* (більше 2-х незадовільних оцінок). В цьому випадку в поєднанні з оцінкою своїх соціальних здібностей, яка виходить за межі нормативних меж, можна говорити про значне відставання в розвитку соціальної поведінки. Для того, щоб компенсувати у досліджуваного порушення такого ступеня, необхідні спеціальні індивідуальні заняття. В протилежному випадку існує дуже великий ризик соціальної дезадаптації і ізоляції цього досліджуваного в майбутньому.

У разі значних порушень в наступних двох групах навичок –

II) *самовираження в розмові*, III) *реакція на думку іншої людини в розмові або на те, що вона переживає* – (більше 3-х незадовільних оцінок) теж можна говорити про серйозні порушення соціальної адаптації, хоча ризик соціальної ізоляції і порушення зв'язків з оточуючими (співслужбовцями, курсантами, слухачами) не такий великий, як у першому випадку. При порушенні такого рівня досліджуваний може самостійно компенсувати дефіцит соціальних навичок, правда при цьому

зберігатиметься відставання у соціальному розвитку. Ефективним в даному випадку може бути включення досліджуваного до груп тренінгу соціальних навичок.

У разі порушення в наступних по складності групах навичок,

IV) навичок планування і V) альтернативи агресивній поведінці – (більше 4-х незадовільних оцінок) найбільш страждають складні форми соціальної поведінки. В цьому випадку порушується, в першу чергу, ефективність соціальної поведінки, а не власне поведінка на рівні окремих елементів.

2.3. Список найбільш розвинутих навичок (граничні позитивні оцінки) – складається аналогічним чином (відповідь «завжди» – відповідає оцінці «5»). Проте і тут, якщо в одній із зон відмічається більше 3-х вищих показників, можна говорити про те, що ця зона є для досліджуваного зоною гіперкомпенсації, тобто такою зоною, в якій він «відіграється» за невдачі, що трапляються з ним в інших випадках. Така гіперкомпенсація небезпечна тим, що може привести до одностороннього розвитку особистості і в цьому сенсі може бути пов'язана з формуванням психопатичної поведінки. Під час бесіди з таким досліджуваним слід звернути його увагу на інші сильні сторони його поведінки або ті сторони, які можуть бути в майбутньому більш ефективними. Слід запропонувати йому придумати ряд ситуацій, в яких ці сторони можуть бути відпрацьованими і тренуваними.

2.4. Визначення зон компенсації – виділення сильних сторін поведінки досліджуваного, за допомогою яких можна компенсувати недостатньо розвинуті навички для вироблення більш адаптивної поведінки в різних соціальних ситуаціях.

Для визначення зон компенсації необхідно підрахувати кількість відповідей «часто» (відповідає оцінці «4») в кожній з 5 груп навичок. Для більшої наочності отримані цифри потрібно скласти з кількістю крайніх позитивних оцінок («завжди» – відповідає оцінці «5») за кожною групою навичок окремо. Групи з максимальною кількістю позитивних оцінок і будуть зонами компенсації.

2.5. Визначення зон дефіциту – для цього необхідно підрахувати кількість відповідей «рідко» (відповідає оцінці «2») в кожній з груп навичок. Для більшої наочності до отриманих цифр додають кількість крайніх негативних оцінок. Групи навичок з максимальними показниками і є зонами дефіциту, тобто такими зонами, в яких досліджуваний не дуже сильний і які вимагають деякої корекції для більш успішної соціальної адаптації.

МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПОВЕДІНКИ В РЕАЛЬНІЙ ГРУПІ ТА
УЯВЛЕНЬ ПРО СЕБЕ «Q-СОРТУВАННЯ» (В. СТЕФАНСОН)

Реєстраційний бланк

П.І.Б. _____

Номер запитання	Так	Ні	Номер запитання	Так	Ні
1			31		
2			32		
3			33		
4			34		
5			35		
6			36		
7			37		
8			38		
9			39		
10			40		
11			41		
12			42		
13			43		
14			44		
15			45		
16			46		
17			47		
18			48		
19			49		
20			50		
21			51		
22			52		
23			53		
24			54		
25			55		
26			56		
27			57		
28			58		
29			59		
30			60		

Текст опитувальника

1. Я критично налаштований щодо своїх колег.
2. Конфлікт у групі спричиняє у мене тривогу.
3. Я схильний дослухатись до настанов лідера групи.
4. Я не схильний встановлювати надто близькі взаємини з членами групи.
5. Мені приємно, коли у групі панують дружні взаємини.
6. Я схильний суперечити лідеру групи.
7. Я відчуваю симпатію лише до одного-двох членів групи.
8. Я уникаю зібрань та зустрічей у групі.
9. Мені приємна похвала лідера групи.
10. Я є незалежним у судженнях та поведінці у групі.
11. У суперечці я готовий пристати на певний бік.
12. Я умію організовувати колег.
13. Я радію спілкуванню лише з одним-двома колегами.
14. За появи ворожості до мене з боку членів групи зовні я виглядаю спокійним.
15. Я схильний поділяти настрій групи.
16. Я не надаю значення особистим якостям колег.
17. Я можу відволікати групу від її цілей.
18. Я відчуваю задоволення, протиставляючи себе лідерів.
19. Я хотів би спілкуватися більше з деякими членами групи.
20. У суперечці волію зберігати нейтралітет.
21. Мені подобається, коли лідер є активним та уміло керує.
22. Волію без емоцій обговорювати розбіжності в думках.
23. Я недостатньо стриманий у виявленні емоцій.
24. Прагну об'єднати довкола себе однодумців.
25. Я незадоволений надто формалізованими взаєминами у групі.
26. Коли мене звинувачують або критикують, я гублюся та мовчу.
27. Волію погоджуватися з основними рішеннями групи.
28. До групи в цілому я прив'язаний більше, ніж до окремих колег.
29. Я схильний затягувати та загострювати суперечки.
30. Прагну бути у центрі уваги.
31. Я волів би працювати у меншій групі.
32. Я схильний до компромісів.
33. Відчуваю тривогу, коли лідер чинить всупереч моїм очікуванням.
34. Вразливий до зауважень друзів.
35. Можу бути улесливим і підступним.
36. За необхідності готовий взяти на себе керівництво групою.
37. У групі я є відвертим.
38. Я дуже турбуюся, коли під час обговорення проблеми у групі

виникають суперечки.

39. Волію, щоб за планування роботи лідер брав відповідальність на себе.
40. Я не схильний відповідати на пропозицію дружби.
41. Я можу сердитися на колег.
42. Я намагаюся налаштувати інших проти лідера.
43. Я легко контактую поза групою.
44. Волію уникнути втягнення у суперечку.
45. Легко погоджуюся з пропозиціями членів групи.
46. Чиню опір розшаруванню групи на угруповання.
47. Коли я роздратований, то стаю іронічним та гострим на язик.
48. Я відчуваю неприязнь до тих, хто намагається виділитись у групі.
49. Волію працювати у меншій, але більш згуртованій групі.
50. Намагаюся не виявляти своїх справжніх почуттів.
51. За наявності у групі розбіжностей, пристаю на бік лідера.
52. Я досить ініціативний у встановленні контактів.
53. Уникаю критикувати друзів.
54. За роз'ясненнями волію частіше звертатися до лідера, а не до інших.
55. Мені не подобається, що взаємини у групі надто фамільярні.
56. Мені подобається розбурхувати суперечки.
57. Прагну утримувати свій високий статус у групі.
58. Схильний втручатись у розмови колег.
59. Я схильний до того, щоб дратувати колег.
60. Схильний виявляти незадоволеність лідером.

«Ключ», шкали:

1. Залежність 3, 9, 15, 21, 27, 33, 39, 45, 51, 54.
2. Незалежність 6, 12, 18, 24, 30, 36, 42, 48, 57, 60.
3. Комунікабельність 5, 7, 13, 19, 25, 31, 37, 43, 49, 52.
4. Некомунікабельність 4, 10, 16, 22, 28, 34, 40, 47, 55, 58.
5. Прийняття боротьби 1, 11, 17, 23, 29, 35, 41, 46, 56, 59.
6. Уникання боротьби 2, 8, 14, 20, 26, 32, 38, 44, 50, 53.

Обробка та інтерпретація результатів

Відповідно до ключа, кожній відповіді «так» у шкалах №№ 1, 3, 5 присвоїти 1 бал та підрахувати суму балів. Відповідно до ключа кожній відповіді «ні» у шкалах №№ 2, 4, 6 присвоїти 1 бал та підрахувати суму балів.

Тенденція до залежності виявляється у схильності до прийняття групових стандартів та цінностей. Тенденція до комунікабельності свідчить про прагнення будувати емоційні взаємини як у групі, так і поза нею. Тенденція до прийняття боротьби засвідчує прагнення досягати у групі вищого статусу.

Анкета вимірювання рівня соціальної адаптації родини військовослужбовця

Дата анкетування: _____

Анкетування добровільне. Дані знеособлюються та використовуються лише для надання послуг і наукових цілей у межах Вінницької громади.

Період оцінювання: останні 4 тижні.

Будь ласка, позначте, наскільки часто наведені твердження були справедливими для Вас / Вашої родини протягом останніх 4 тижнів:

0 – ніколи; 1 – рідко; 2 – інколи; 3 – часто; 4 – завжди.

I. Загальні відомості

- 1) Вік: ____; стать: ☐ Ж ☐ Ч ☐ інше ____
- 2) Роль у родині: ☐ дружина/чоловік ☐ партнер(ка) ☐ мати/батько ☐ інше
- 3) Кількість дітей та їх вік: _____
- 4) Статус військової служби члена родини: ☐ активна служба ☐ поранений/а ☐ демобілізований/а ☐ родина загиблого/ої
- 5) Чи перебуває родина на обліку у ВМЦСС: ☐ так ☐ ні; Які послуги отримувались? _____

II. Психоемоційний стан

1. За останні 4 тижні я відчував(ла) життєві сили та інтерес до повсякденних справ. ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
2. Після сну/відпочинку почував(лася) себе відновленим(ою). ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
3. Мені вдавалось контролювати щоденний стрес. ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
4. Загалом мій настрій був стабільним. ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4

III. Сімейна згуртованість/гнучкість

5. У нашій родині ми відкрито обговорюємо складні теми (служба, поранення, фінанси тощо). ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
6. Ми швидко узгоджуємо розподіл обов'язків, коли обставини змінюються. ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
7. Під час конфліктів нам вдається знаходити спільні рішення. ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
8. Члени родини надають один одному емоційну підтримку у стресові періоди. ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4

IV. Доступ до послуг громади

9. Я знаю, до яких установ звертатись у Вінницькій громаді по потрібні послуги (ВМЦСС, ветпростори, медицина тощо). ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
10. Запис до спеціаліста/послуги відбувався без зайвих затримок. ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
11. Коли була потреба, я отримав(ла) психологічну допомогу. ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3

□4

12. Дитячі/освітні послуги (садок/школа) врахували потреби нашої сім'ї.

□0 □1 □2 □3 □4

V. Соціальний капітал і підтримка

13. Маю людей у громаді (родичі/друзі/сусіди), на яких можна покластися у разі потреби. □0 □1 □2 □3 □4

14. Я беру участь у групах взаємопідтримки/ветеранських просторах або маю доступ до них. □0 □1 □2 □3 □4

15. Відчуваю, що оточення (сусіди/друзі) нас підтримує. □0 □1 □2 □3 □4

16. Є дорослий/наставник, до кого можна звернутися по пораду/допомогу.

□0 □1 □2 □3 □4

VI. Економічна стабільність

17. Наш сімейний дохід дозволяє покривати базові потреби (житло, харчування, комунальні послуги). □0 □1 □2 □3 □4

18. Принаймні один дорослий у сім'ї має стабільну зайнятість/дохід.

□0 □1 □2 □3 □4

19. У нас є фінансовий резерв на непередбачувані витрати (3+ тижнів проживання). □0 □1 □2 □3 □4

20. Державні виплати/компенсації (якщо передбачені) надходять вчасно.

□0 □1 □2 □3 □4

VII. Правова обізнаність і реалізація прав

21. Я знаю про наші пільги та механізми їх отримання (джерела інформації зрозумілі). □0 □1 □2 □3 □4

22. Маю доступ до правової допомоги (безоплатна/ГО/адвокат) у разі потреби. □0 □1 □2 □3 □4

23. Розумію процедури оформлення статусів/довідок/ЄДРВВ. □0 □1 □2 □3 □4

24. Маю позитивний досвід вирішення правових/адміністративних питань.

□0 □1 □2 □3 □4

VIII. Додатковий скринінг ризиків (не входить до загального індексу)

25. За останні 4 тижні мене часто переслідували нав'язливі спогади/кошмари про травматичні події. □0 □1 □2 □3 □4

26. Через тривожні думки у мене значно порушувався сон (важко заснути/прокидання вночі). □0 □1 □2 □3 □4

27. Я часто відчував(ла) безнадію щодо майбутнього. □0 □1 □2 □3 □4

Розділ	Середній бал (0–4)	Коментар/рекомендації
A. Психоемоційний		
B. Сімейна згуртованість/гнучкість		
C. Доступ до послуг		
D. Соціальний капітал і підтримка		
E. Економічна стабільність		
F. Право (обізнаність і реалізація)		

Загальний індекс (середнє A–F)		
--------------------------------	--	--

Підрахунок балів і інтерпретація

1) Для кожного розділу обчисліть середній бал (0-4).

Загальний індекс – середнє значення 6 розділів (A–F).

2) Порогові значення індексу: 0.0-1.4 – високий ризик; 1.5-2.4 – помірний ризик; 2.5-3.2 – задовільна адаптація; 3.3-4.0 – висока адаптація.

3) Правила пріоритезації: якщо будь-який домен < 1.5 – рекомендований пріоритетний супровід у відповідному напрямі (психолог, юрист, працевлаштування, ВМЦСС).

4) Пункти 25-27 – скринінгові; якщо середній бал ≥ 3.0 у будь-якому з них – доцільна консультація психолога/психіатра та/або інтенсивніші послуги.

Опитувальник
«Визначення рівня довіри до державних та соціальних інституцій
серед родин військовослужбовців»

Дата обстеження _____

Опитування добровільне; можна пропускати питання/припинити участь у будь-який момент без наслідків для отримання послуг.

Конфіденційність: відповіді анонімні; результати будуть використані у знеособленому вигляді для наукових та практичних цілей.

Період оцінювання: останні 12 місяців.

Символіка шкал:

- Довіра 0-10: 0 – зовсім не довіряю; 10 – повністю довіряю.
- Погодження 1-5: 1 – зовсім не згоден/на; 5 – повністю згоден/на.

А. Загальний рівень довіри (оцініть кожну інституцію за шкалою 0-10)

Інституція	Чи взаємодіяли за 12 міс. (Так/Ні)	Рівень довіри (0–10)
Президент України / Офіс Президента	☐ Так ☐ Ні	
Верховна Рада України	☐ Так ☐ Ні	
Кабінет Міністрів України	☐ Так ☐ Ні	
Міністерство оборони України (МОУ)	☐ Так ☐ Ні	
Міністерство у справах ветеранів України	☐ Так ☐ Ні	
Міністерство соціальної політики України / Управління соцзахисту	☐ Так ☐ Ні	
Пенсійний фонд України	☐ Так ☐ Ні	
Національна служба здоров'я України (НСЗУ) / комунальні медзаклади	☐ Так ☐ Ні	
Національна поліція України	☐ Так ☐ Ні	
Судова система України	☐ Так ☐ Ні	—
Вінницька міська рада / виконавчі органи	☐ Так ☐ Ні	
Центр надання адміністративних послуг (ЦНАП)	☐ Так ☐ Ні	
Вінницький міський центр соціальних служб (ВМЦСС)	☐ Так ☐ Ні	
Державна служба зайнятості	☐ Так ☐ Ні	
Veteran Hub / ветеранські простори (Вінниця)	☐ Так ☐ Ні	
Благодійні фонди (місцеві/національні)	☐ Так ☐ Ні	
Волонтерські ініціативи громади	☐ Так ☐ Ні	
Релігійні громади/організації	☐ Так ☐ Ні	

В. Оцінювання конкретних інституцій, з якими Ви взаємодіяли (до 5)

Оберіть до 5 інституцій, з якими Ви взаємодіяли протягом останніх 12 міс., і заповніть блоки нижче. Для кожної інституції оцініть твердження за шкалою 1-5.

В.1) Назва інституції: _____

1. Персонал/представники цієї інституції компетентні у своїй роботі.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

2. Інституція діє доброчесно (без зловживань/корупції).

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

3. Ставлення до мене/моєї родини було доброзичливим та з повагою.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

4. Процедури цієї інституції справедливі та зрозумілі.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

5. Інституція достатньо прозора: інформація доступна й чітко пояснюється.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

Коментар (за бажанням):

В.2) Назва інституції: _____

1. Персонал/представники цієї інституції компетентні у своїй роботі.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

2. Інституція діє доброчесно (без зловживань/корупції).

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

3. Ставлення до мене/моєї родини було доброзичливим та з повагою.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

4. Процедури цієї інституції справедливі та зрозумілі.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

5. Інституція достатньо прозора: інформація доступна й чітко пояснюється.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

Коментар (за бажанням):

В.3) Назва інституції: _____

1. Персонал/представники цієї інституції компетентні у своїй роботі.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

2. Інституція діє доброчесно (без зловживань/корупції).

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

3. Ставлення до мене/моєї родини було доброзичливим та з повагою.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

4. Процедури цієї інституції справедливі та зрозумілі.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

5. Інституція достатньо прозора: інформація доступна й чітко пояснюється.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

Коментар (за бажанням):

В.4) Назва інституції: _____

1. Персонал/представники цієї інституції компетентні у своїй роботі.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

2. Інституція діє доброчесно (без зловживань/корупції).

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

3. Ставлення до мене/моєї родини було доброзичливим та з повагою.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

4. Процедури цієї інституції справедливі та зрозумілі.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

5. Інституція достатньо прозора: інформація доступна й чітко пояснюється.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

Коментар (за бажанням):

В.5) Назва інституції: _____

1. Персонал/представники цієї інституції компетентні у своїй роботі.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

2. Інституція діє доброчесно (без зловживань/корупції).

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

3. Ставлення до мене/моєї родини було доброзичливим та з повагою.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

4. Процедури цієї інституції справедливі та зрозумілі.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

5. Інституція достатньо прозора: інформація доступна й чітко пояснюється.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

Коментар (за бажанням):

С. Досвід останньої взаємодії (оберіть одну інституцію)

1. Час очікування/отримання послуги був прийнятним.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

2. Працівники ставилися з повагою та дотримувалися етичних норм.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

3. Мені було зрозуміло, які документи потрібні та чому.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

4. Моє питання/проблема було вирішене або я отримав(ла) чіткий план дій.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

5. Після взаємодії моє загальне враження позитивне.

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐

Загальна задоволеність взаємодією (0-10): ____

Чи порекомендували б Ви цю інституцію іншим родинам у подібній ситуації? ☐ Так ☐ Ні

D. Контакти та інформація

Частота взаємодій за 12 міс.: ☐ 1–2 ☐ 3–5 ☐ 6–10 ☐ 11+

Джерела інформації (кілька варіантів): ☐ офіційні сайти ☐ соцмережі ☐ знайомі/сусіди ☐ ВМЦСС ☐ ветпростір ☐ інше: _____

E. Загальні відомості

1) Роль у родині: ☐ дружина/чоловік ☐ партнер(ка) ☐ мати/батько ☐ інше

2) Кількість дітей (вік): _____

3) Статус служби: ☐ служить ☐ поранений/а ☐ демобілізований/а ☐ загиблий/ла _____

4) Місце проживання: ☐ Вінниця ☐ передмістя (вказіть) _____

5) Освіта: ☐ середня ☐ проф.-техн. ☐ вища ☐ інше _____

6) Зайнятість: ☐ працюю ☐ тимчасово без роботи ☐ ФОП ☐ у декреті ☐ інше _____

Методика підрахунку та інтерпретація (для дослідників)

1) Для блоку А обчисліть середній бал довіри (0-10) для кожної інституції, де респондент позначив взаємодію «Так».

- Індекс довіри до державних інституцій (ІДДІ) = середнє по рядках 1-14 з відповідями «Так».

- Індекс довіри до соціальних інституцій (ІДСІ) = середнє по рядках 15-18 з відповідями «Так».

- Загальний індекс довіри (ЗІД) = середнє (ІДДІ, ІДСІ) для респондента (за наявності обох).

2) Для блоку В обчисліть середнє значення 5 тверджень (1-5) для кожної з обраних інституцій – це індекс «Реляційної довіри» (ІРД).

3) Для блоку С «Досвід» розрахуйте середнє 5 тверджень (1-5) як індекс якості взаємодії (ІЯВ) + загальна задоволеність (0-10).

4) Рекомендовані пороги інтерпретації:

- Довіра низька: <4.0 (на 0-10), середня: 4.0-6.9, висока: ≥ 7.0 .

- ІРД/ІЯВ (1-5): низький <2.6 ; середній 2.6-3.4; високий ≥ 3.5 .

5) Оцініть узгодженість відповідей у блоці В. Порівняйте, наскільки подібно респонденти оцінюють усі п'ять тверджень про одну інституцію. Якщо показники сильно різняться, це може свідчити про нечіткість формулювань або неоднакове розуміння змісту тверджень. За потреби можна перевірити узгодженість статистично (наприклад, коефіцієнтом α Кронбаха) і уточнити формулювання запитань.

6) Під час побудови зведених індексів довіри врахуйте реальний рівень взаємодії з інституціями. Щоб підсумкові показники відображали не лише ставлення, а й досвід спілкування, можна надати більшої ваги оцінкам тих інституцій, з якими родина контактує частіше. Це дозволяє отримати більш точний інтегральний показник довіри для всієї вибірки.